

Publius Syrus

MAXIME

Text original și traducere din limba latină

de

Camil Mureșanu

Un destin singular: Publilius Syrus și maximele sale

Cu cât „ireparabilul timp” adună în urma noastră mai multe secole și milenii, cu atât istoria păstrează amintirea a tot mai puține personalități, restrângându-se la acelea care au ocupat trepte superioare ale vieții publice.

În fața golurilor identificate în creația culturală greco-romană ne putem întreba dacă nu cumva acestea sunt locuri vacante ale unor mari talente, rămase necunoscute posterității din cauza pierderii fără urmă a operelor lor?

Din acest punct de vedere, destinul lui Publilius Syrus a fost unul deosebit. Fiindcă el a făcut parte dintr-o categorie socială și profesională inferioară, dar a avut totuși șansa ca opera sa, o culegere de câteva sute de maxime în versuri, să ajungă până în timpurile de azi.¹ Autenticitatea multora dintre ele e discutabilă, la fel ca și exactitatea textului, chiar al celor recunoscute ca autentice.

Nu e un Cicero, nici un Seneca ori un Marcus Aurelius autorul acestor maxime, ci un cvasianonim, din biografia căruia se cunosc puține detalii, și care n-a fost decât un „mim”, un actor chemat să etaleze pe scenă inspirația sa spontană în a crea subiecte și a construi replici într-un duel de dialoguri rapide cu confrății.

Statutul socio-profesional și intelectual al unei asemenea persoane era – deși variabil de la caz la caz – cam de felul celui al actorilor din „Commedia dell’arte” din secolele XVII-XVIII, sau al nu odată famelicelor trupe ambulante din secolul al XIX-lea, din anumite părți ale Europei.

Creația mimilor și exigențele față de ea semănau cu cele la care sunt supuse improvizațiile de momente vesele în spectacolele cu iz popular, supraviețuitoare de multe ori cu succes, în zilele noastre.

Nici numele autorului nostru nu are o formă bine stabilită: de unii a fost numit Publius, de alții Publilius.² Determinativul Syrus, folosit multă vreme sporadic, i-a fost atribuit definitiv de gramaticul Macrobius și de Sfântul Ieronim, în jurul anului 400 p. Chr., pe baza unei întemeiate

¹ A împărțit acest privilegiu de rară excepție cu încă vreo două-trei figuri creatoare de cultură în antichitate, victime ale aceluiași circumstanțe social-politice. De exemplu: cunoscutul filosof Epictet, din secolul al II-lea p. Chr. A fost și el sclav, eliberat abia către vârsta matură. Un sclav al lui Cicero, Tiron, a fost inventatorul unui sistem de stenografie.

² Publius e prenume, Publilius – nume de familie. Exista, în provincie, un trib Publilia, dar cu care acest personaj nu a avut legătură.

presupunerii a originii sale siriene, poate chiar din Antiohia, oraș cunoscut pentru preferința locuitorilor față de actori și actorie.

În copilărie a fost sclav. În această postură a fost adus la Roma, pe la 84-83 a. Chr.³ Data e respinsă de unii biografi, pe motiv că în acest caz ar fi fost prea în vârstă în momentul primului său succes actoricesc bine cunoscut, în anul 46 a. Chr. Nu este însă un argument peremptoriu: în istoria teatrului s-au mai văzut succese scenice la vârste neașteptat de înaintate, față de cele considerate normale afirmării în grațiile publicului.

Sigur este că, iarăși la odată ce nu se poate preciza, a fost eliberat din sclavie, devenind „libert” al celei de-a doua soții a lui Cicero.⁴

Trebuie să fi practicat mai mulți ani arta de mim și, pe la mijlocul secolului I a. Chr., să fi ajuns la notorietate. Altfel nu ar fi de înțeles cum, la jocurile organizate de Iulius Caesar în anul 46 a. Chr., i s-a permis participarea la un concurs, în confruntare de talent cu mai mulți mimi, printre care și cel mai vestit pe-atunci, Decimus Laberius, membru al unei tagme sociale bine calificate, - ordinul ecvestru – și comedigraf.

Premiul – marele succes al vieții sale - a fost obținut de Publilius Syrus, fiindu-i înmânat de însuși Caesar. Prilej cu care acesta, poate pentru a-l pune ironic la punct, i-ar fi spus lui Laberius, clasat al doilea: „Favente me tibi, victus es, Laberi, a Syro”.⁵

Într-un astfel de concurs se aprecia spiritul și promptitudinea replicilor improvizate de participanți. E foarte posibil ca, într-adevăr, Publilius Syrus să-și fi întrecut pe merit rivalii.⁶ Dar o tradiție cunoscută de același Macrobius susținea că, profitând de libertatea de exprimare îngăduită mimilor în asemenea ocazii, Laberius și-ar fi permis câteva săgeți prea ascuțite la adresa lui Caesar. Indispus, dictatorul, ascunzându-se după formula citată mai sus, ar fi influențat, în fapt, decizia de premiere în favoarea lui Syrus.

La scurtă vreme după acest succes de prestigiu, după anul 43 a. Chr., încetează orice alte știri despre viața marelui actor moralist.

³ Unele izvoare dau numele a două persoane, cu care împreună ar fi venit în capitală. Numele lor nu spune însă mare lucru.

⁴ Oratorul s-a recăsătorit când avea aproape 60 de ani cu o fată mult mai tânără decât el, din a cărei avere – au spus dușmanii lui – spera să-și plătească datoriile. O chema Publilia, dar nu se probează o relație între numele ei și al lui Syrus.

⁵ *Deși te-am favorizat, ai fost învins, Laberius, de Syrus.*

⁶ Contemporanii au remarcat că el improviza absolut liber, pe când Laberius recurgea și la însemnări.

Unii biografi cred că ar fi murit înainte de anul 20 a. Chr. Înainte ... dar cu cât timp? E greu de crezut ca un mim ajuns la asemenea reputație să intre în anonimat total la numai trei ani după „succesul vieții sale”. Pare mai probabil să fi încetat din viață nu multă vreme după anul 43.

Dacă la data prezumptivă a venirii sale la Roma (84-83 a. Chr.) fusese copil sau adolescent, ar însemna că, în ipoteza noastră, ar fi murit pe la 50-60 de ani.

Renumele lui Publilius Syrus a trebuit să fie temeinic din timpul vieții sale, până la prăbușirea Imperiului Roman de Apus (secolul al V-lea).

Numai astfel se poate explica faptul că, din atâtea fulgurații teatrale care desigur au mai circulat în epocă, tocmai improvizațiile sale scenice au fost notate și apreciate de un filosof de talia lui Seneca, de un autor rafinat ca Petronius, de un gramatic atât de cult ca Aulus Gellius (în secolul al II-lea).⁷

Cum altfel s-ar explica faptul că, după sute de ani, în ultima parte a vieții sfântului Ieronim (330-420 p. Chr.), acest autor creștin oferă școlărilor texte din Publilius Syrus ca pilde și ca exerciții?⁸

Cum altfel s-ar explica faptul că din maximele sale s-au alcătuit cinci culegeri de bază, separate, transmise prin copii succesive, până prin secolele IX-XI, deci până la o mie de ani după moartea autorului lor?

Numărul total al pieselor copiate și transmise se ridică la peste o mie. Dar multe se repetă de la o culegere la alta și tot multe s-au dovedit a fi aparținut altor autori, fie că au fost „împrumutate” chiar de Syrus, fie că le-au adăugat copiștii. Nici până astăzi, nici de către cele mai erudite ediții, nu s-a putut stabili în deplin acord și cu absolută certitudine câte din maxime sunt autentice și câte apocrife.⁹

Cea mai veche dintre aceste culegeri de bază a fost alcătuită de filosoful Seneca. Ea conține 265 de versuri¹⁰ și este identificată de editorii de texte prin litera grecească Σ. Culegerea numită „a Palatinatului” (*Die Pfälzer Sammlung*) a cuprins 142 de maxime și e notată convențional cu litera Π. Cea numită Freising, notată cu Φ, însumează 549 de piese (foarte multe neautentice). Verona, designată cu O, are numai 60 de versuri, iar a cincea, Zürich, marcată cu Z, 137.¹¹

⁷ De fapt, Aulus Gellius, autorul fermecătoarelor cozerii literare intitulate „Noaptele Attice”, îl prefera pe Laberius lui Syrus, dar fără a-l subaprecia nici pe acesta.

⁸ De ex.: „Aegre reprendas quod sinas consuescere” – greu te dezveți de ceea ce ai lăsat să devină obișnuință ș.a.

⁹ Se pare că strict autentice ar fi cam 370, dar editorii includ din cele nesigure, ridicând astfel numărul la vreo 760.

¹⁰ Maximele au fost scrise în versuri, iambice sau trohaice, conformându-se manierei artei teatrale a vremii.

¹¹ Din comoditate și pentru mai multă claritate, am adoptat literele latine echivalente: Σ = S; Π = P; Φ = F; O și Z au rămas astfel, iar pentru vreo 4-5 maxime cu paternitate discutabilă s-a folosit litera R.

În opera lui Petronius, „Ospățul lui Trimalchio”, sunt citate 17 versuri atribuite lui Syrus, iar pe la începutul secolului al II-lea, la autorul Caecilius Balbus, se regăsesc alte vreo 40. Autenticitatea celor din ultimele două surse este nesigură, ca și a multora cuprinse în culegerile citate înaintea acestora.

În original, cugetările au fost ordonate alfabetic, după cuvântul cu care începeau.

În traducere, ordinea originară a fost respectată, dar pierzându-se notația alfabetică, din cauza evidentă a repetatei lipse de echivalențe între cuvântul inițial latinesc și cel cu care e posibil să înceapă o maximă în traducere românească. În fond, ordinea alfabetică nu contează pentru cititorul român. În vremea de demult ea a servit, asemenea unui indice modern, aflării lesnicioase a unei maxime, spre a o putea integra funcției sale scenice sau didactice.

Maximele lui Syrus n-au fost gândite de un moralist, preocupat să facă educație. Ca replici în dialoguri de scenă, ele puteau să exprime orice mesaj, în raport de contextul situației și de caracterul personajului pus să le pronunțe. Circumstanța lămurește aparenta amoralitate a enunțului unora din cugetări. De exemplu: „Pentru o cauză bună, fapta rușinoasă e cinstită”; „minciuna pentru a te salva este adevăr”, sau: „deși nu e drept, socotește drept ceea ce ți-e de folos”. Se întâmplă cu ele ceea ce se întâmplă cu nenumărate replici din istoria artei dramatice: rupte din context, ele pot să apară într-o lumină moralmente deliberat dubioasă.

Repetatele accente crud satirice, relevă vicii, se pare răspândite și disprețuite în epocă. Ele sunt a se atribui aceleiași funcții scenice a cugetărilor, autorii cărora își căutau un „cal de bătaie” popular și generos în a stârni dezaprobarea și râsul.

În primul rând avariția, maltratată frecvent, cu adevărată cruzime. Urmată de abuzul de putere, de deturnarea adevărului și a dreptății, de persistența actelor de injustiție și de insultă, de necesitatea obedienței, de izbucnirile de violență, de o veritabilă obsesie a fricii, a motivelor de temere, împotriva cărora e recomandată într-una prudența și paza.

Descoperim astfel o societate în care legea și autoritatea, factorii cărora romanii le făceau o susținută publicitate, par a nu fi fost atât de active în reglementarea relațiilor dintre indivizi, pe cât răfuielele personale.

O notă comună cu mentalitatea epocii e constituită de săgețile la adresa imaturității și caracterului labil al femeii, la fel după cum e omniprezent motivul soartei care-l domină pe om, îi impune resemnare, precum și un pesimism reținut față de șansele afirmării sale independente.

Caracterul compozit, improvizat, al cugetărilor explică stilul nu totdeauna îngrijit, criticat sever de unii comentatori, pentru că ar folosi un limbaj sec și ar vehicula adesea idei banale.

Reproș ce se justifică numai în parte, dacă nu-l raportăm și la numeroasele cugetări admirabil formulate, evidențiind profunzime de gândire, spirit, un pesimism indulgent pentru natura umană și multă acuitate psihologică a observațiilor: „zgârcitului îi lipsește și ce are, și ce nu are”; „lauda încheie drumul croit cu trudă”;¹² cine slujește de silă o face cu amar, dat tot o face” ș.a.m.d.

E posibil ca, alcătuiindu-și o colecție de maxime, sau colportându-le pe acestea oral, Publilius Syrus să fi compilat cugetări risipite prin felurite opere, unele azi pierdute. Dovadă cele identificate ca aparținând unor opere cunoscute și eliminate, în consecință, din edițiile critice. A putut pune la contribuție și tradițiile orale, din creațiile mimilor, sau „zicale” din vocabularul oamenilor obișnuiți. Nu i se poate nicidecum refuza o însemnată parte de contribuție originală: un om dedicat cu mult talent genului, n-a putut rămâne indiferent la tentația de a-i adăuga creații proprii.

Dincolo de toate rezervele și ipotezele contradictorii, cert este că a consemnat, cu șansa de a fi transmis posterității, unul din cele mai bogate florilegii de înțelepciune antică, o oglindă a mentalității unei epoci intelectuale strălucite.

Mișcându-se în spațiul privilegiat al limbii latine,¹³ Publilius Syrus e un maestru în a pune în valoare una din calitățile de căpetenie ale acesteia: capacitatea de exprimare concentrată la maximum, care imprimă oricărui conținut acel inimitabil caracter „percutant” al cugetărilor filosofico-morale și al textelor juridice latine.

Sunt de neuitat, în concizie și frumusețe, formule ca: „Se damnat iudex, innocentem qui opprimit” (Pe sine se condamnă judecătorul care nedreptățește un nevinovat); „Bis vincit, qui se vincit in victoria” (Învinge îndoit acela care, în izbândă, se învinge pe sine), sau aceasta, splendidă în umanismul și modernitatea ei: „Vincere est honestum, opprimere probrum, pulchrum ignoscere” (E vrednic să învingi, rușinos să asuprești, frumos să ierți).

Se impune însă un corectiv, de la care traducătorul nu se poate abține, fie și cu riscul asumării unei aparente impietăți.

¹² Se subînțelege: „de altul”.

¹³ Maximele au unele turnuri populare, iar copiile târzii au introdus în ele sensuri ale cuvintelor din latina medievală.

Admirația pentru excelența limbii latine estompează multora realitatea că ea, în comparație cu limbile culte de astăzi, era considerabil mai săracă în posibilitățile de exprimare a nuanțelor ideilor.

De aceea, acolo unde limbile moderne au diverse cuvinte pentru toate aceste nuanțări, latina se folosea, pentru multe din ele, de același cuvânt. Traducătorul este astfel pus în dificultate, interpretările sale expuse la contestații, fiindcă nici contextul în care sunt folosite aceste cuvinte plurisemantice nu este totdeauna suficient de explicit. *Grammatici certant ...*

Opera lui Publilius Syrus a străbătut fără un ecou deosebit îndelungata și monotona sentențiozitate a cugetărilor emise în Evul Mediu. În concurență cu ele, nu întrunea calitățile care, atunci, să o facă înțeleasă și gustată, în afara cercului strâmt al câtorva nostalgici mai rafinați. A trecut cu discreție și prin Renaștere, moment de magnifică resurecție a culturii clasice, dar impresionat mai mult de performanțele ei epice: istoriografia, literatura, retorica. Totuși, Erasmus a tipărit-o, pentru întâia dată, la Strasbourg, însoțindu-o de docte comentarii. Dar nici acest fapt nu i-a creat o largă popularitate. Epoca nu era disponibilă pentru reflexivitatea inhibitivă. Montaigne e mult mai discursiv, iar Pascal încă nu se născuse ...

Va trebui să vină secolul al XVIII-lea, secolul prin excelență al filosofilor și moraliștilor (ce timpuri, Doamne ...), pentru ca, laolaltă cu produse similare ale altor autori antici, maximele lui Publilius Syrus să fie redescoperite treptat, aflându-și emuli în marii moraliști francezi, care au readus în vogă genul cugetării scurte, penetrante, și au îndemnat, indirect, la revalorizarea antecedentelor sale.

Dacă după moartea lui Syrus aceste sentințe au rămas populare pe scenă, în reprezentațiile mimilor, izvoarele n-o spun deslușit. Veritabila lor șansă de supraviețuire a fost aprecierea din partea lui Seneca și consemnarea lor în scris de către acesta.

Altminteri, fără prestigiul marelui hispanic, martir al cugetării libere, poate că opera lui Syrus s-ar fi pierdut, îngropând într-un irecuperabil anonim încă un deces al unui act de cultură.

Fiindcă, așa cum admirabil a spus Schiller, în prologul la trilogia „Wallenstein”:

„Denn schnell und spurlos geht des Mimen Kunst,

Die wunderbare, an dem Sinn vorüber”¹⁴

¹⁴ *Căci repede și fără urmă trece pe lângă amintire arta mimului, minunata...*

Notă asupra traducerii

S-a luat ca bază ediția *Publilii Syri mimi sententiae*, ordonată, revizuită și explicată de Dr. Otto Friedrich, apărută la Berlin, la 1880, în editura Theobald Grieben.

Ea conține maximele lui Publilius Syrus, în număr de 761, considerate fie strict autentice, fie nesigure, dar neidentificate precis la alți autori. Editorul nu explică de ce, totuși, a inclus câteva maxime din opere literare latine mai vechi, precum și ceva mai multe din autori de după Syrus, despre acestea presupunând, desigur, că au fost preluate de la celebrul mim. Exemplul grăitor sunt maximele lui Caecilius Balbus, din sec. al II-lea p. Chr., între care se recunosc vreo 40 aparținătoare lui Syrus.

Urmează o lucrare apocrifă, atribuită lui Seneca, apoi vreo 150 de proverbe sub numele lui Syrus, dar cu siguranță provenind din multe alte surse.

În fine, sunt reproduse 390 de maxime atribuite greșit lui Publilius Syrus. Pe acestea, traducerea de față nu le-a luat în considerare, deși multe din ele sunt frumoase și interesante și multe ediții „integrale” nu le separă de corpul principal. Ne-a părut însă nepotrivit să le includem în patrimoniul literar al autorului nostru, câtă vreme atribuirea lor este controversată, sau chiar clar infirmată de către specialiști.

Ediția la care ne referim are lungi, chiar prolixе comentarii, pe vreo 130 de pagini, care se adaugă întinselor note de subsol la textul propriu-zis.

Comentariile și notele sunt în covârșitoare proporție de factură strict filologică, făcând comparații între numeroasele copii manuscrise ale maximelor lui Syrus, între lecturile propuse de diverși editori, cu sugestii pentru enumerarea de lecturi greșite etc.

Uneori toată această impresionată erudiție de amănunt îți lasă regretul că nu a pus de ajuns accent pe descifrarea sensului multor maxime – a celor formulate eliptic sau ambiguu. Am avut și surpriza de a constata că interpretarea propusă unora din acestea nu era cea mai corectă, ascunzându-se după parafraze alambicate.

Ne-am străduit să rămânem aproape de litera originalului, dar mai ales să descifrăm sensul filosofico-moral, subiacent uneori chiar sub formulări aparent clare și simple.

Nu arareori, spre a sugera atmosfera mentală, am păstrat sentențiozitatea enunțurilor latinești, îndeosebi a celor formulate la modul imperativ.

Alteori, dimpotrivă, am preferat să alegem cuvintele latine echivalente din lexicul românesc mai vechi, necontaminat de neologisme, a căror utilizare ne-a părut că ar fi modernizat nepermis de mult traducerea și spiritul însuși al cugetării lui Syrus.

Deși tentativa putea induce inexactități, nu ne-am ferit de corespondențe cu ziceri și proverbe românești, în măsura în care acestea conțineau ceva din ideea originalului.

Cunoscând faptul că toate manuscrisele după Syrus s-au păstrat în copii databile între secolele IX-XIV, am optat adesea pentru înțelesuri pe care cuvinte și expresii latine le-au dobândit în latina medievală. Am presupus, și am constatat că nu am greșit, că scribii-copiști au adoptat variante semantice din latina *lor*, deci din cea medievală, ulterioară cu 1000 de ani datei compunerii maximelor. Aceste variante ofereau cheia unor înțelesuri mai limpezi decât cele ce ar fi rezultat din litera vocabularului latinei clasice.

Sentințele lui Publilius Syrus au fost frecvent citate și traduse în limba română, însă risipite prin felurite publicații.¹ În culegerea de *Proverbe și cugetări latine*, [București], Editura Albatros, [1970], colecția „Cogito”, îngrijită de Vasile D. Diaconu și Maria Marinescu-Himu – au fost traduse, din totalul de 1842 de piese provenite dintr-un mare număr de surse, 97 de cugetări ale autorului nostru. Ele indică folosirea altor edituri decât cea luată cu bază de noi, maximele prezintă uneori deosebiri față de textul ce ne-a stat nouă în față, iar o parte din ele aparțin grupului celor considerate neautentice.

În marea culegere a lui Th. Simenschy, *Un dicționar al înțelepciunii*, vol. I-IV, îngrijită de Mihail Grădinaru, Iași, Editura Junimea, 1970-1975, am aflat, printre cele aproape 6000 de cugetări traduse din multe limbi clasice, orientale și moderne, 217 ale lui Publilius Syrus.

Și ele sunt susceptibile de aceleași observații ca și primele, din culegerea citată anterior: cum era de neevitat, multe se repetă, în ambele culegeri.

Culegerea „*Aeterna Latinitas*”, de Eugen și Lucia-Gabriela Munteanu, [Iași], Polirom, 1996, cuprinde de asemenea maxime ale lui Syrus, dar, din păcate, cu neglijențe: sunt incluse multe din cele neautentice, altele sunt atribuite unor cugetări medievale, pe alocuri traducerile nu sunt corecte, ș.a.

Oricum, toate aceste antologii au meritul de a fi făcut accesibil cititorului român un bogat tezaur de înțelepciune antică, incluzând și contribuția lui Publilius Syrus.

¹ În cataloagele Bibliotecii Academiei Române din București, ale Filialei acesteia din Cluj-Napoca, ale Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca nu am găsit nici o fișă care să indice o traducere compactă, integrală sau parțială.

Am recurs la ele, ca și la o ediție franceză, numai pentru a ne controla interpretarea câtorva maxime mai obscure, dar în general am preferat să traducem independent, direct după original.² Ne-am folosit mai mult de comentariile și notele ediției după care am tradus. Chiar dacă aceasta, în hipererudiția ei, nu ne-a satisfăcut în toate privințele, ne-a fost prețioasă în relevarea variantelor de lectură. Câteodată, variante secundare, semnalări de erori ale copiștilor, cu propuneri de emendare, ne-au apărut mai în spiritul cugetărilor lui Syrus, mai apte a le elucida sensurile, decât textul tipărit, considerat de editor ca fundamental.

Am beneficiat de lectura manuscrisului și de prețioase propuneri de îndreptare a mai multor formulări ale noastre, din partea domnului Vasile Rus, eminent latinist de la catedra de specialitate a Universității din Cluj-Napoca și colaborator al Institutului de Istorie „George Bariț”. Îi aduc, pe această cale, mulțumirile mele.³

² Am constat că traduceri foarte competente, când s-au confundat cu formulări eliptice, ambigue, au recurs la perifraze și la interpretări ingenioase, dar așa de libere, încât permit oricui a se întreba dacă ele corespund sau nu cu ideea pe care Syrus a fi voit să o exprime.

³ Această traducere a rezultat dintr-o plăcere personală, încercată încă de la primele lecturi, - înainte cu mulți ani - din maximele lui Syrus. Autorul ei nu se consideră un specialist și e conștient de posibilitatea de a fi comis erori, mai ales că - repetăm - e vorba de un text nu arareori obscur și eliptic.

Nici introducerea, privind biografia celebrului mim, nu are pretenția de originalitate. Datele ei sunt preluate în cea mai mare parte după monumentală enciclopedie a științelor antichității, cunoscută sub numele coordonatorilor ei principali, Pauly și Wissowa. Față de articolele acesteia, greu se află, chiar un specialist, care să fie capabil a trata mai documentat un subiect din domeniu.

Textul latin

PUBLILII SYRI MIMI SENTENTIAE

Digessit, recensuit, illustravit OTTO FRIEDRICH DR., Berolini, in aedibus Theobaldi
Griebeni MDCCCLXXX

Alienum est omne quicquid optando evenit.

Ab alio exspectes, alteri quod feceris.

Animus vereri qui scit, scit aperta ingredi.

Auxilia humilia firma consensus facit.

5. Amor animi arbitrio sumitur, non ponitur.

Aut amat aut odit mulier, nil est tertium.

Attritam in partem strenua est suspicio.

Ames parentem, si aequus est: aliter feras.

Adspicere oportet, quicquid possis perdere.

10. Amici vitia tua nisi auferas facis.

Alienum aes homini ingenuo acrba est servitus.

Absentem laedit, cum ebrio qui litigat.

Amans iratus multa mentitur sibi.

Avarus ipse miseriae causa est suae.

15. Amans quid cupiat scit; quid sapiat non videt.

Amans quod suspicatur, vigilans somniat.

Ad calamitatem quilibet rumor valet.

Amor extorqueri non pote, elabi pote.

Ab amante lacrimis redimas iracundiam.

20. Aperte mala cum est mulier, tum demum est bona.

Avarum facile capias, ubi non sis item.

Amare et sapere vix deo conceditur.

Avarus nisi cum moritur nil recte facit.

Astus cinaedum celat, aestus indicat.

25. Avarus damno potius quam sapiat dolet.

Avaro quid mali optes, nisi vivat diu?

Animo dolenti nil oportet credere.

Alienum nobis, nostrum plus aliis placet.

Amare iuveni fructus est, crimen seni.

30. Anus cum ludit, morti delicias facit.

Amoris vulnus idem qui sanat facit.

Ad paenitendum properat, cito qui iudicat.

Aleator quanto in arte cator, tanto est nequior.

Amor otiosae causa est sollicitudinis.

Π.

35. Avidum esse oportet neminem nummi senem.

Animo virum pudicae, non oculo eligunt.

[Amantium ira amoris integratio est.]

Amantis iusiurandum poenam non habet.

Amans ita ut fax agitando ardescit magis.

40. Amor ut lacrima oboritur oculis, oculis in pectus cadit.

Animo imperabit sapiens, stultus serviet.

Amicum an nomen⁹ habeas aperit calamitas.

Amori finem tempus, non animus facit.

Z.

Audendo virtus crescit, tardando timor.

45. Auxilium profligatis contumelia est.

Affatim Fortuna iniqua in procintu ruinam habet.

Avaro acerba poena natura est sua.

Avarus non in vita est, sed moritur diu.

Alienam qui defendit causam, est pro reo.

50. Adsidue est in tormentis, qui se ipsum timet.

Animo imperante te tibi animus imperat.

Animo ventrique imperare debet, qui frugi esse vult.

O.

Aegre reprendas, quod sinas consuescere.

Amico firmo nil amari plus potest.

Φ.

55. Avarus damnum, ubi non lucretur, ingemit.

Amici famam gloriam imputes tuam.

P.

Avarus animus nullo satiatur lucro.

Amici mores noveris, non oderis.

Σ.

Bis gratum est, quo opus est, si offeras ultro datum.

60. Bonarum rerum consuetudo pessima est.

Beneficium dare qui nescit, iniuste petit.

Bonum est fugienda adspicere in alieno malo.

Beneficium accipere libertatem est vendere.

Bona nemini hora est, ut non alicui sit mala.

65. Bis una in morte alieno est arbitrio mori.

Beneficia plura recipit, qui scit reddere.

Bis peccas, cum peccanti obsequium commodas.

Bonus animus laesus gravius multo irascitur.

Bona mors est homini, vitae quae exstinguit mala.

70. Beneficium dando accepit, qui digno dedit.

Blanditia, non imperio fit dulcis Venus.

Bonus animus nunquam erranti obsequium commodat.

Beneficium qui dedisse se dicit, petit.

Benivoli cuiusvis animi maxima est cognatio.

75. Beneficium saepe dare docere est reddere..

Bonitatis verba imitari maior malitia est.

Bona opinio hominum tutior pecunia est.

Bonum est quidem ut premature, nunquam exstinguitur.

Bis vincit, qui se vincit in victoria.

80. Benignus etiam causam dandi cogitat.

Bis interimitur, qui sui armis perit.

Bene dormit, qui non sentit, quam male dormit.

Bonorum crimen est officiosus miser.

Bona quae cadunt, nisi sustineantur, opprimunt.

85. Bene cogitata si excidunt, non occidunt.

Bene perdit nummos, iudici cum dat nocens.

Bona fama in tenebris proprium splendorem tenet.

Bona imperante bono animo est pecunia.

Bonum ad virum cita mors est iracundiae.

90. Brevi animans ipsa est memoria iracundiae.

Bona turpitude est, quae periculum vindicat.

Bona comparat praesidia misericordia.

Beneficium dignis ubi des, omnes obliges.

Π.

Brevis ipsa vita est, sed malis fit longior.

95. Beneficia donari aut mali aut stulti putant.

Bene perdas gaudium, ubi dolor pariter perit.

Bene vixit, qui potuerit, cum voluit, mori.

Bene e patre audire alterum est patrimonium.

Boni est viri etiam in morte nulli imponere.

Z.

100. Bona causa non veretur fortunae vicem.

Bonus vir nemo est, nisi qui bonus est omnibus.

Σ.

Consueta vitia ferimus, non reprehendimus.

Crudelis est in re adversa obiurgatio.

Cavendi nulla est dimittenda occasio.

105. Cui semper dederis, ubi neges, rapere imperes.

Crudelem medicum intemperans aeger facit.

Cuius mortem amici expectant, vitam cives oderunt.

Cum inimico nemo in gratiam tuto redit.

Citius venit periculum, cum contemnitur.

110. Casta ad virum matrona parendo imperat.

Cito ignominia fit superbi gloria.

Consilio melius vincas quam iracundia.

Cuivis dolori remedium est patientia.

Cotidie damnatur, qui semper timet.

115. Cum vitia prosunt, peccat qui recte facit.

Contumeliam nec fortis pote nec ingenuus pati.

Conscientia animi nimias invenit linguae preces.

Cito improborum laeta ad perniciem cadunt.

Contemni est gravius fustibus quam percuti.

120. Cotidie est deterior posterior dies.

Comes facundus in via pro vehiculo est.

Crimen relinquit vitae, qui mortem appetit.

Π.

Contra imprudentem stulta est nimia ingenuitas.

Cogas amantem irasci, amare si velis.

125. Crudelis est, non fortis, qui infantem necat.

Consilio unius multi se docte explicant.

Cave quicquam ne quod post poeniteat coeperis.

Cui omnes bene dicunt, possidet populi bona.

Cui nolis saepe irasci, irascaris semel.

130. Crudelis lacrimis pascitur, non frangitur.
Caeci sunt oculi, cum animus alias res agit.
Caret periculo, qui etiam cum est tutus cavet.
Cum ames, non sapias aut cum sapias, non ames.
Cicatrix conscientiae pro vulnere est.

135. Cuius potest accidere, quod cuiquam potest.
Cave amicum credas, nisi quem re probaveris.
Contra felicem vix deus vires habet.
Cum das avaro praemium, ut noceat, rogas.

Z.

Cum sese vincit sapiens, minime vincitur.
140. Contra hostem aut fortem oportet esse aut supplicem.
Cito culpam effugiat, quem incurrisse poenitet.
Cum periculo inferior quaerit, quicquid celat superior.
Consilium prudens adversis est remedium.
Cum amico ignoscis uni, plures compares.
145. Contubernium est lacrimarum, ubi spectat miserum misericors.

O.

Crebro ignoscendo facias de stulto improbum.

P.

Cui plus licet, quam par est, plus vult, quam licet.

Σ.

Discipulus est prioris posterior dies.
Damnare est obiurgare, cum auxilio est opus.
150. Diu apparandum est bellum, ut vincas celerius.
Dixeris maledicti cumulum, cum ingrati hominis dixeris.
De inimico noli loqui male, sed cogites.

- Deliberare utilia mora tutissima est.
Dolor decrescit, ubi quo crescat non habet.
155. Didicere flere feminae in mendacium.
Discordia fit carior concordia.
Deliberandum est decies, statuendum est semel.
Difficilem habere oportet aurem ad crimina.
Dum est vita grata, mortis condicio optima est.
160. Damnum appellandum est cum mala fama lucrum.
Ducis in consilio posita est virtus militum.
Dies quod donat, timeas: cito raptum venit.
Dimissum quod nescitur, non amittitur.

Π.

- Deliberando discitur sapientia.
165. Deliberando saepe perit occasio.
Duplex fit bonitas, si inopi accessit celeriter.
Damnati lingua vocem habet, vim non habet.
Dolor animi morbus gravior est quam corporis.
Dulce etiam fugias, fieri quod amarum potest.
170. Difficilius cum dolore convenit sapientiae.
Deo se credere credit, cum felix vovit.

Z.

- Durum est negare, cum superior supplicat.
Dissolvit temere legem iudex misericors.
Dominatus partem superior supplex habet.
175. Decima amicos hora plures, quam hora prima reperias.

Φ.

- Damni nisi ex abundanti raro evenit.
Datis beneficiis plus quam acceptis gaudeas.

Diu deliberando amicos eligas.
Diu quod tractas habeas pro rectissimo.

Σ.

180. Etiam innocents cogit mentiri dolor.
Etiam periuro recte praestatur fides.
Etiam celeritas in desiderio mora est.
Ex vitio sapiens alieno emendat suum.
Et deest et superat miseris cogitatio.
185. Etiam oblivisci, qui sis, interdum expedit.
Ex hominum questu facta Fortuna est dea.
Effugere cupiditatem regnum est vincere.
Exsuli nulla usquam domus est, sine sepulcro est mortuus.
Et male qui faciunt, oderunt iniuriam.
190. Eripere telum, non dare irato decet.
Exilium patitur, patriae qui se denegat.
Etiam capillus unus habet umbram suam.
Eheu quam miserum est fieri metuendo senem!
Etiam hosti est aequus, qui habet in consilio fidem.
195. Excelsis multo facilius casus nocet.

Π.

Extrema semper de ante factis iudicant.
Ex lite gratia inita fit formosior.
Etiam bono animum saepe obest adsuescere..

Z.

Enormis stupor est, qui ubi peccarit nesciat.

O.

200. Errat datum qui sibi, quod extortum est, putat.

Φ.

Et non pollicitam vir bonus servat fidem.

Σ.

Fidem qui perdit, quo rem servat relicuam?

Fortuna cum blanditur, captatum venit.

Fortunam citius reperias, quam retineas.

205. Formosa facies muta commendatio est.

Frustra rogatur, qui misereri non potest.

Fortuna unde aliquid fregit, quassat omnia.

Fraus est accipere, quod non possis reddere.

Fortuna nimium quem fovet, stultum facit.

210. Fatetur facinus pes, qui iudicium fugit.

Felix improbitas optimorum est calamitas.

Feras, non culpes, quod mutari non potest.

Futura pugna ut non se superari sinunt!

Furor fit laesa saepius patientia.

215. Fidem qui perdit, nil pote ultra perdere.

Facilitas animi ad partem stultitiae facit.

Fides, uti anima, unde abiit, nin unquam redit.

Fidem nemo unquam perdit, nisi qui non habet.

Fortuna obesse nulli contenta est semel.

220. Fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia.

Frustra, cum ad senectam ventum est, repetas adulescentiam.

Falsum maledictum malevolum mendacium est.

Feminae naturam regere desperare est otium.

Feras difficile, facile ut facilius feras.

225. Fortuna vitrea est: tum cum splendet frangitur.

Feras quod laedit, unde quod prodest feras.

Facit Fortuna, quem non remoreris, gradum.

Fortuna ad hominem plus quam consilium valet.

Π.

Frugalitas miseria est rumoris boni.

Z.

230. Famulatur dominus, ubi timet quis imperat.

Facile invenias bene qui faciant, cum qui fecerunt colas.

Frenos imponit linguae sapiens consciae.

O.

Facillime animi dubiis virtus imperat.

Falsum etiam est verum, quod constituit superior.

Φ.

235. Filio modesto nunquam est grave, quod pietas imperat.

Σ.

Grave preiudicium est, quod iudicium non habet.

Gravissima est probi hominis iracundia.

Gravis animi poena est quem iam facti poenitet.

Gravis animus dubiam non habet sententiam.

240. Grave est malum omne quod sub aspectu latet.

Gravius nocet, quodcunque inexpertum accidit.

Gravius nil animum est, inimicus quam qui latet in pectore.

Gravissimum est imperium consuetudinis.

Grave crimen etiam leviter cum est dictum nocet.

Z.

245. Grave est, laeto animo quod datur, tristi accipi.

Φ.

Geminat peccatum, quem delicti non pudet.

Geminatur iracundia infelicitas.

Σ.

Heu quam difficilis gloriae custodia est!

Homo extra corpus est suum, cum irascitur.

250. Heu quam est timendus, qui mori tutum putat!

Homo qui in homine calamitoso est misericors, meminit sui.

Honesta turpitudine est pro causa bona.

Habet in adversis auxilia, qui in secundis commodat.

Heu quam miserum est laedi, de quo non competierit queri!

255. Hominem experiri multa paupertas iubet.

Heu dolor quam miser est, vocem qui in tormento non habet!

Heu quam multa poenitenda vivendo incurrunt diu!

Heu quam miserum est servire, ubi non sis doctus dominarier!

Habet suum venenum blanda oratio.

260. Homo totiens moritur, quotiens amittit suos.

Homo semper ubi deiuret, aliud cogitat.

Honestus irumor alterum est patrimonium.

Homo ne sit sine dolore, fortunam invenit.

Honeste servit, qui succumbit tempori.

265. Homo vitae commodatus, non donatus est.

Heredis fletus sub persona risus est.

Heredem fieri utilius est quam quaerere.

Habent locum maledicti crebrae nuptiae.

Π.

Honeste parcas improbo, ut parcas probi.

270. Humanitatis optima est certatio.

Honos honestum decorat, inhonestum notat.

Heu quam est servitute gravior animi conscientia.
Hominem etiam frugi flectit saepe occasio.
Homini consilium tunc deest, cum multa invenit.

Z.

275. Humilis nec alte cadere nec graviter potest.
Honestum laedas, cum pro indigno postules.

Σ.

Inferior rescit, quicquid peccat superior.
Inimicum ulcisci vitam accipere est alteram.
Invitum cum retineas, exire incites.

280. Ingenuitatem laedas, cum indignum roges.
In nullo avarus bonus est, in se pessimus.
Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.
Inopia desunt multa, avaritiae omnia.
Instructa inopia est in divitiis cupiditas.

285. In se vult culpam, qui peccatum praeterit.
Iucundum nil est, nisi quod reficit varietas.
Ingenuitas non recipit contumeliam.
Irritare est calamitatem, cum te felicem, voces.
Iure in te peccat, in quem peccaris prior.

290. Ingratus unus omnibus miseris nocet.
In miseri vitam inventa contumelia est.
Ita amicum habeas, posse amicum fieri ut inimicum putes.
Invidiam ferre aut fortis aut felix potest.
In amore semper mendax iracundia est.

295. Invidia tacita inimiciora irascitur.
Iratum breviter vites, inimicum diu.
Iniuriarum remedium est oblivio.
Iracundiam qui vincit, hostem superat maximum.

- Iactum in te tacendo acumen crimen facias acrius.
300. In malis sperare bene nisi innocens nemo solet.
In vindicando criminosa est celeritas.
Inimicum quamvis humilem docti est metuere.
In calamitoso risus etiam iniuria est.
Iudex damnatur, cum nocens absolvitur.
305. Ignosce noli, nisi pudet, cui ignoscitur.
In rebus dubiis plurimi est audacia.
Illo nocens se damnat, quo peccat die.
Ita des amico, ne sit inimico locus.
Iratu etiam facinus consilium putat.
310. Invidia loquitur, quod videt, non quod subest.

II.

- Iniuria aures facilius, quam oculi ferunt.
Iacet omnis virtus, fama nisi late patet.
Ignis calorem suum etiam in ferro tenet.
In Venere semper certant dolor et gaudium.
315. In amore forma plus valet quam auctoritas.
Ingrata sunt beneficia, quis comes est metus.
Imprudens peccat, quem peccati poenitet.
Inertia indeptatur, cum fugitur labor.
Iratu cum ad se rediit, sibi tum irascitur.
320. In amore semper causa damni quaeritur.
Iucunda macula est ex inimici sanguine.
In Venere semper dulcis est dementia.
In misero facile fit potens iniuria.
Interdum habet stultitiae partem facilitas.
325. Inertia est laboris excusatio.
Iniuriam facilius facias quam feras.
Iratu nil non criminis loquitur loco.

Incertus animus remedium est sapientiae.

In turpi re peccare bis delinquere est.

330. Ingenuus animus non fert vocis verbera.

Iniuriam ipse facias, ubi non vindices.

Is minimus ege mortalis, qui minimum cupit.

Inimici ad animum nullae conveniunt preces.

Inimico extincto exire lacrimae non habent.

335. Ibi semper est victoria, ubi concordia est.

Iter est quacunquē dat prior vestigium.

Ibi potest valere populus, ubi leges populi valent.

Z.

Insanae vocis nunquam libertas tacet.

Improbe Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit.

Φ.

340. Ita amico prosis, ut ne quid noceas tibi.

Inopia est turpis, quae venit de copia.

Iratus filio ipse te coerceas.

Σ.

Loco ignominiae est apud indignum dignitas.

Laus nova nisi oritur, etiam vetus amittitur.

345. Laeso doloris remedium inimici est dolor.

Levis est Fortuna: cito reposcit, quod dedit.

Lex universa est, quae iubet nasci et mori.

Lucrum absque damno alieno fieri non potest.

Lascivia et laus nunquam habent concordiam.

350. Legem nocens veretur, fortunam innocens.

Libido cunctos etiam sub vultu domat.

Π.

Longum est, quodcunque flagitavit cupiditas.

Lapsus semel fit culpa, si iterum cecideris.

355. Lex videt iratum, iratus legem non videt.

Legem solet oblivisci ira, nunquam lex iram solet.

Locis remotis qui latet, lex est sibi.

Late elucere insigne ut nil urat potest.

Licentiam des linguae, cum verum petas.

Z.

360. Lucrum est dolorem posse damno exstinguere.

Σ.

Malignos fieri maxime ingrati docent.

Multis minatur, qui uni facit iniuriam.

Mora omnis odio est, sed facit sapientiam.

Mala causa est, quae requirit misericordiam.

365. Mori ante est quam mortem invocet felicitas.

Miserum est tecere cogi, quod cupias loqui.

Miserrima est fortuna, quae inimico caret.

Malus est vocandus, qui sua est causa bonus.

Malus bonum ubi se simulat, tunc est pessimus.

370. Metus cum tenuit, rarum habet somnus locum.

Mori necesse est, sed non quotiens volueris.

Male geritur, quicquid geritur fortunae fide.

Mortuo qui mittit munus, nil dat illi, se abdicat.

Minus est, quam servus, dominus qui servos timet.

375. Mage fidus heres nascitur, quam scribitur.

Malo in consilio feminae vincunt viros.

Mala est voluntas alienum resciscere.

Maximo malo custodit unus, quod multis placet.

- Malum est remedium, ubi aliquid naturae perit.
380. Mala naturae nunquam doctore indigent.
Misereri scire sine periculo est vivere.
Male vivunt, qui se semper victuros putant.
Maledictum interpretando facias acrius.
Male agit secum aeger, medicum qui heredem facit.
385. Minus decipitur, cui negatur celeriter.
Mutat se bonitas, cum inruat se iniuria.
Mulier cum sola cogitat, male cogitat.
Male facere qui vult, nunquam non causam invenit.
Malevolus semper sua venena pascitur.
390. Multos timere debet, quem multi timent.
Male imperando summum imperium amittitur.
Mulier quae multis nubit, multis non placet.

II.

- Malevolus animus abditos dentes habet.
Medicina calamitatis est aequanimitas.
395. Muliebris lacrima condimentum est malitiae.
Metum respicere non solet, quicquid iuvat.
Malo etiam parcas, si una est periturus bonus.
Magnum secum affert crimen indignatio.
Malus etsi non pote, posse obese cogitat.
400. Mage quid calamitas valeat, qui nescit, valet.
Mora cogitationis diligentia est.
Multa ignoscendo fit potens potentior.
Multis placere quae cupit, culpam cupit.
Minimum eripit Fortuna, cum minimum dedit.
405. Meretrix est instrumentum contumeliae.
Malus bonum ad se nunquam consilium refert.
Manifesta causa secum habet sententiam.

Multorum calamitate vir moritur bonus.

Metus improbos compescit, non clementia.

410. Muneribus est, non lacrimis meretrix misericors.

Metuendum est semper, esse cum in tuto velis.

Mors, felix infanti, acerba iuveni, sera venis seni!

Malam ubi velis rem unam, omnem honestatem improbes.

Malum est consilium, quod mutari non potest.

415. Malitia unius cito fit maledictum omnium.

Mortem ubi contempnas, viceris omnes metus.

Misera est voluptas, ubi pericli memoria est.

Male vincit iam quem poenitet victoriae.

Misericors civis patriae est consolatio.

420. Malitia ut peior veniat, se simulat bonam.

Malus animus in secreto peius cogitat.

Mutare quod non possis, ut natum est, feras.

Multa ante temptes, quam virum invenias bonum.

Misserimum est alieno arbitrio vivere.

425. Mansueta tutiora sunt, sed serviunt.

Mala mors necessitatis contumelia est.

Minus supines, si scias, quod nescias.

Malus qui ubique in poena est, praesidium est bonis.

Z.

Multis superbus, humilis tacite fert deum.

O.

430. Monere, non punire stultitiam decet.

Multo turpius damnatur, cui delictum ignoscitur.

Φ.

Malum alienum cave gaudium facias tuum.

Malum est solamen adversantis dignitas.
Malus auctor etiam rem bonam turpem facit.

P.

435. Mors misera non est, aditus ad mortem est miser.

Σ.

Nil agere semper infelici est optimum.

Nil peccant oculi, cum animus oculis imperat.

Nil proprium ducas, quicquid mutari potest.

Non cito ruina operitur, qui rimam timet.

440. Nullus est tam tutus quaestus, quam quod habeas,
parcere.

Nescias quid optes aut quid fugias: ita ludit dies.

Nunquam periculum sine periculo vincitur.

Nulla tam bona est fortuna, de qua nil possis queri.

Nusquam melius morimur homines, quam ubi libenter viximus.

445. Negandi causa avaro nunquam non fuit.

Π.

Naturam abscondit, cum improbus recte facit.

Non turpis est cicatrix, quam virtus parit.

Nunquam diu, ubi fit ignis, defiat vapor.

Necesse est minima maximorum esse initia.

450. Non corrigit, sed laedit, qui invitum regit.

Nimum concedendo interdum fit stultitia facilitas.

Nil magis amat cupiditas, quam quod non licet.

Nisi vindicet delicta, improbitatem iuves.

Nulli facilius quam malo invenias parem.

455. Nil non acerbum prius est, quam maturuit.

Nocere posse et nolle laus amplissima est.

- Non vincitur, sed vincit, qui cedit suis.
Necessitas dat legem, non ipsa accipit.
Nescio quid cogitat, cum bonum imitatur malus.
460. Nulla homini maior poena est, quam mendicitas.
Non novit virtus calamitati cedere.
Necessitas ab homine quod vult impetrat.
Necessitati quodlibet telum utile est.
Nocere casus non solet constantiae.
465. Non pote non sapere, qui se stultum intellegit.
Necessitas egentem mendacem facit.
Non facile solus serves, quod multis placet.
Necessitas quod poscit, nisi des, eripit.
Nocens precatur, innocens irascitur.
470. Nec vita nec fortuna propria est hominibus.
Non semper aurem facilem habet facunditas.
Nunquam non miser est, qui quod timeat cogitat.
Nisi qui scit facere insidias nescit metuere.
Negat sibi ipse, qui quod difficile est petit.
475. Nimum altercando veritas avertitur.
Nullo in loco male audit misericordia.
Necessitas quod celat, frustra quaeritur.
Necessitas quam pertinax regnum tenet!
Nemo immature moritur, qui moritur miser.
480. Nocentem qui defendit, sibi crimen parit.
Nil non aut lenit aut domat diurnitas.
Nil turpe ducas pro salutis remedio.
Noli contemnere ima quae summos levant.
Nil aliud scit necessitas quam vincere.
485. Nemo timendo ad summum pervenit locum.
Nisi per te sapias, frustra sapientem audias.
Necessitati sapiens nihil unquam negat.

Non facile de innocente crimen fingitur.

Nimum boni est in morte cum nil sit mali.

490. Ni gradus servetur, nulli tutus est summus locus.

Nil est miserius, quam ubi pudet, quod feceris.

Nec mortem effugere quisquam nec amorem potest.

Necessitatem ferre, non flere addecet.

Nunquam facilius culpa, quam in turba latet.

Φ.

495. Nocere nescit, qui se velle prodidit.

Necessitatum parcitas est remedium.

Nulli imponas, quod ipse non possis pati.

P.

Non est beatus, esse qui non putat.

Π.

Omnis voluptas demum cum arrisit nocet.

500. Officium benevoli animi finem non habet.

O vita misero onga, felici brevis!

Obiurgari in calamitate gravius est quam calamitas.

O quam est animi dulce tormentum, ubi reprimatur gaudium!

Omnes aequo animo parent, ubi digni imperant.

505. Occidi est pulchrum, ubi illegi homini servias.

O tacitum tormentum animi conscientia!

Optime positum est beneficium, bene ubi meminit qui accipit.

Obsequio nuptae cito fit odium paelicis.

Occasio receptus difficiles habet.

510. O pessimum periculum, quod opertum latet!

Omnes cum peccant occulte, peccant insignitius.

Occasio aegre offertur, facile amittitur.

O.

Oculi amorem incipiunt facere, consuetudo perficit.

II.

Probus libertus sine natura est filius.

515. Prodesse qui vult nec potest, aequum est miser.

Pericula timidus etiam quae non sunt videt.

Pudor doceri non potest, nasci potest.

Plus est quam poena sine re miserum vivere.

Pudorem alienum qui eripit, perdit suum.

520. Patientia animi occultas divitias habet.

Peiora inulti cogitat mutus dolor.

Pecuniae omne regimen est rerum omnium.

Pudor dimissus nunquam redit in gratiam.

Perdendi finem nemo nisi egestas facit.

525. Poena ad malum serpenti actu approprians venit.

Plus est quam poena iniuriae succumbere.

Pro medicina est dolorem qui enecat dolor.

Patiens et fortis se ipsum felicem facit.

Prospicere in pace oportet, quod bellum iuvet.

530. Parens iratus in se est crudelissimus.

Perdit, non donat, qui dat nulla memoria.

Probes delicta, cum de lege deroges.

Pars benefici est, quod petitur, si belle neges.

Properare in iudicando est crimen quaerere.

535. Populi est mancipium, quisquis patriae est utilis.

Per quod sis tutus, illud semper cogites.

Perfugere ad inferiorem se ipsum est tradere.

Peccatum amici pro tuo recte putes.

Potens misericors publica est felicitas.

540. Praesens est semper, qui cum abest ulciscitur.
Perfecile felix imperans quod vult facit.
Poenam moratur improbus, non praeterit.
Perdidisse ad assem mallem, quam accepisse turpiter.
Paucorum est intellegere, quid sardet deus.
545. Perenne coniugium animus, non corpus facit.
Pereundi scire tempus assidue est mori.
Potenti irasci sibi periculum est quaerere.
Peccare pauci nolunt, nulli nesciunt.
Paucorum improbitas universa est calamitas.
550. Pro dominis peccare etiam virtutis loco est.
Patiendo inulta veniunt, quae nequeas pati.
Paratae lacrimae insidias, non fletum indicant.
Peccatum extenuat, qui celeriter corrigit.
Pudorem habere servitus quodammodo est.
555. Pote prudentia plus stulta in adversis felicitas.
Prudentis vultus etiam sermonis loco est.
Probo beneficium qui dat ex parte accipit.
Pudor quem nondum flectit, non frangit timor.
Poena levatur, ira laxatur dolor.
560. Plures tegit Fortuna quam in tuto locat.
Post calamitatem memoria alia est calamitas.
Probi natales maxima est hereditas.
Pericla, qui audet, ante vincit quam accipit.
Perpetuo vincit, qui utitur clementia.

Z.

565. Plures amicos mensa, quam bona mens capit.

O.

Prudentis est irascier sero et semel.

Per quem servatus sis, quod sis illi imputes.
Poenae sat est, qui laesit, cum supplex venit.

Φ.

Parere scire par imperio gloria est.

570. Poenam a quo mereas, frustra praesidium petas.

Π.

Quamvis non rectum, cum iuvat, rectum putes.

Quicquid nocere didicit, meminit, cum potest.

Qui metuit contumeliam, raro accipit.

Quam miserum est mortem cupere nec posse emori!

575. Qui pro innocente dicit, satis est eloquens.

Qui cum dolet blanditur, post tempus sapit.

Quod timeas, citius quam quod speres evenit.

Quod vult cupiditas cogitat, non quod decet.

Quicquid conaris, quo pervenias, cogites.

580. Qui bene dissimulat, citius inimico nocet.

Quod semper est paratum, non semper iuvat.

Quodcunque celes, ipse tibi fias timor.

Qui iusiurandum servat, quovis pervenit.

Quod aetas vitium posuit, aetas auferet.

585. Quemcunque quaerit calamitas, facile invenit.

Quod periit, quaeri pote, reprimi non pote.

Quam miserum officium est, quod successum non habet!

Quam miserum est, cum est ingrata misericordia!

Quam misere est cogi opprimere, quem salvum velis!

590. Quem fama semel oppressit, vix restituitur.

Quidvis contingit, ut voluptatem parit.

Quam miserum est id quod pauci habent amittere!

Qui in vero dubitat, male agit, cum deliberat.

- Qui timet amicum, amicus ut timeat docet.
595. Quaeque vindicandi proxima optima est occasio.
Quam miserum auxilium est, ubi nocet, quod sustinet.
Qui pote consilium fugere, apisci idem pote.
Qui ulcisci dubitat improbos plures facit.
Quicumque obesse pote, non vult, pro preside est.
600. Quicquid bono concedis, das partem tibi.
Quod nescias, cui serves, stultum est parcere.
Quae vult videri bella, nimium illi nocet.
Qui debet, limen creditoris non amat.
Qui amorem pote transferre, pote deponere.
605. Qui uni cui culpam ignoscit, suadet pluribus.
Quicquid probis vis eripit, dat improbis.
Qui sibi non vivit, aliis merito est mortuus.
Quicquid fit cum virtute, fit cum gloria.
Qui exspectat, ut rogetur, officium levat.
610. Qui timet amicum, vim non novit nominis.
Qui pote celare vitium, vitium non facit.
Qui omnes insidias timet, in nullas incidit.
Quam malus est, culpam qui suam alterius facit!
Qui docte servit, partem dominatus tenet.
615. Qui se ipse laudat, cito derisorem invenit.
Quam miserum est, bene quod feceris, factum queri!
Quam est felix vita sine negotiis transita!
Quicquid futurum est summum, ab imo nascitur.
Quam miserum est, ubi consilium casu vincitur!
620. Quicquid fortuna decorat, cito contemnitur.
Quicquid plus, quam necesse est, praesidi est, premit.
Qui obesse pote, timetur, cum etiam non adest.
Quem bono nullo tenere potueris, teneas malo.
Quod senior loquitur, omnes consilium putant.

625. Quam miserum est, ubi te capiant, qui defenderunt!
Quod quisque amat, laudando commendat sibi.
Quem diligas, queri etiam clam de ipso malum est.
Qui venit, ut noceat, semper meditatus venit.
Quis miserum sciret, verba nisi habere dolor?
630. Quam miserum est, cum se renovat consumptum malum!
Quanto serius peccatur, tanto incipitur turpius.
Quam miser est, qui excusare sibi non se non potest!
Quo advocatus caveas, cum animus aliud, verba aliud petunt?
Qui invitus servit, fit miser, servit tamen.
635. Quod est timendum, decipit, si negligas.
Quid tibi pecunia opus est, si uti non potes?
Quod fugere credas, saepe solet occurrere.
Quamvis acerbus qui monet, nulli nocet.

Z.

- Qui multos numerare amicos studet, una inimicos ferat.
640. Qui se accusat ipse, ab alio non pote accusarier.
Qui dormientem necat, absentem ulciscitur.
Quod est venturum, sapiens quasi praesens cavet.

O.

Quem diligis, nisi recte moneas, oderis.

Φ.

- Quanti corpus est sine anima, tanti est sine amicis homo.
645. Qui non corripit peccantem gnatum peccare imperat.

P.

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Π.

Ratione non vi vicenda adolescentia est.

Re in nulla prodest mora, nisi iracundia.

Reus innocens fortunam, non testem timet.

650. Rarum esse oportet, quod diu carum velis.

Rapere mutuum est accipere, quod non possis reddere.

Rem agit, non loquitur, qui nil nisi quod vult facit.

Rivalitatem non amat victoria.

Ruborem amico excutere amicum est perdere.

655. Rex esse nolim, ut esse crudelis velim.

Res quanto est maior, tanto est insidiosior.

Roganti melius quam imperanti pareas.

Respicere nil consuevit iracundia.

Rapere est, non petere, quicquid invito auferas.

660. Remedium fraudem est contra vulpem quaerere.

Rogare officium servitus quodammodo est.

Z.

Redimit, non perdit, qui alienum numeratum habet.

[Regnat libido, pietas ubi sancta exsulat.]

Π.

Semper quam pote se posse iratus plus putat.

665. Spes est salutis, hominem ubi obiurgat pudor.

Suadere primum, dein corrigere est benevoli.

Sapiens contra omnes arma fert, cum cogitat.

Sanctissimum est meminisse, cui te debeas.

Stulti timent fortunam, sapientes ferunt.

670. Sensus, non aetas invenit sapientiam.

Semper beatam se putat benignitas.

Sapiens semper requiescendo dat laborem iniuriae.

- Solet esse in dubiis pro consilio temeritas.
Semper consilium tunc deest cum opus est maxime.
675. Sapiens quod petitur, ubi tacet, breviter negat.
Semper plus metuit animus ignotum malum.
Secunda in paupertate fortuna est fides.
Si nil velis timere, metuas omnia.
Submissum imperium non tenet vires suas.
680. Secundus est a matre nurticis dolor.
Sibi dat supplicium, quem iam admissi poenitet.
Suum usque lumen sequitur innocentia.
Stultum est talione ulcisci velle alium poena sua.
Sibi primum auxilium eripere est leges tollere.
685. Suis qui nescit parcere, inimicis favet.
Sine dolore est vulnus, quod fers crudum cum victoria.
Semper metuendo sapiens evitat malum.
Stultum est queri de adversis, ubi culpa est tua.
Scit, multi quod anni abstulerunt, hora nulli reddere.
690. Spina etiam grata est, ex qua spectatur rosa.
Stultum est vicinum velle ulcisci incendio.
Stultum facit fortuna, quem vult perdere.
Spes inopem, res avarum, mors miserum levat.
Se damnat iudex, innocentem qui opprimit.
695. Sibi ipsa improbitas cogit fieri iniuriam.
Satis est beatus, qui potest cum vult mori.
Solet sequi laus, cum viam fecit labor.
Socius fit culpae, qui nocentem liberat.
Suspicio sibi ipsa rivales parit.
700. Semper metuendum est, quicquid irasci potest.
Seditio civium hostium est occasio.
Salutis causa bene fit homini iniuria.
Stultitia est insectari, quem di diligunt.

Sat magna pro beneficio usura est memoria.

705. Sero consilium est in periculis quaerere.

Z.

Suum qui servat, salva vult communia.

Sat vincere est inimicum, nimium est perdere.

Susplicax unius animus omnium damnat fidem.

Suspicio probato tacita iniuria est.

710. Superari a superiore pars est gloriae.

Supplicem non est opprimere virtus, est crudelitas.

Sine lege muta poena est conscientia.

Satis diserte pro se loquitur veritas.

Φ.

Sapienti praestat tacere pro se quam contra loqui.

715. Sine adversante brevis est laus victoriae.

Π.

Thesaurum in sepulcro ponit, qui senem heredem facit.

Taciturnitas stulto homini pro sapientia est.

Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet.

Z.

Tarde, sed graviter sana mens irascitur.

720. Tuti sunt omnes, unus ubi defenditur.

O.

Temptando cuncta caeci quoque tuto ambulant.

Tam de se iudex iudicat quam de reo.

Φ.

Tarda etiam est ipsa cupiditati celeritas.

Π.

Ubi fata peccant, hominum consilia excidunt.

725. Voluptas e difficili data dulcissima est.

Ubi omnis vita metus est, mors est optima.

Unum dies poenam affert, quam multi coquunt.

Ubi peccat aetas maior, male discit minor.

Ubi nil timetur, quod timeatur, nascitur.

730. Ubi sis cum tuis, ubi absis patria, tua desideres.

Verum est, quod pro salute fit mendacium.

Ubicunque pudor est, semper ibi sancta est fides.

Utilius ferrum est in sulco, quam orichalcum est in proelio.

Ubi innocens formidat, damnat iudicem.

735. Voluntas impudicum, non corpus facit.

Virtuti melius, quam fortunae creditur.

Verbum omne refert in quam partem intellegas.

Virum bonum natura, non ordo facit.

Ubi coepit ditem pauper imitari, perit.

740. Veterem ferendo iniuriam invites novam.

Virtutis spolia cum videt, gaudet labor.

Virtutis vultus partem habet victoriae.

Virtute quod non possis, blanditia auferas.

Utrumque casum adspicere debet qui imperat.

745. Voluptas tacita metus est mage quam gaudium.

Viri boni est nescire facere iniuriam.

Vultu an natura sapiens sis, multum interest.

Virtuti amorem nemo honeste denegat.

Z.

Ubi libertas populi cecidit, linguae libertas cadit.

750. Vita otiosa et curae inanis regia est.

Ubi omnes peccant, spes querelae tollitur.

Ut plures sanes, recte paucos amputes.

[Ut cupiditas nil non sibi, sic sibi nil caritas tenet.]

Virtutis omnis impedimentum est timor.

755. Ubi iudicat qui accusat, vis non lex valet.

Ubi emeris alienum, veneat tuum.

O.

Ubi peccatum cito corrigitur, fama solet ignoscere.

Ubi innocens damnatur, pars patriae exsulat.

Vincere est honestum, opprimere probrum, pulchrum ignoscere.

Φ.

760. Velox consilium sequitur poenitentia.

Ubi nullus est effectus, gravior est labor.

Traducere

S

1. Străin ne e totul, chiar dacă ni se întâmplă la dorință.
Așteaptă de la altul ceea ce ai făcut tu celuilalt.
Sufletul care știe să se teamă, știe pași pe căi sigure.
Buna înțelegere face trainice ajutoarele modeste.
5. Dragostea se supune placului inimii, nu se impune.
Femeia sau iubește, sau urăște; o a treia cale nu este.
Cel jignit, cade la bănuială statornică.
Iubește-și tatăl, dacă e om drept; altminteri, suportă-l.
Uită-te bine la tot ce ai putea pierde.
10. Dacă nu îndepărtezi viciile prietenului, ți le însușești.
Pentru omul liber, datoria bănească este o cumplită sclavie.
Cine se ceartă cu un bețiv, jignește pe unul dus de-acasă.
Amantul furios își născocoște multe.
Avarul este el însuși cauza nefericirii sale.
15. Amantul știe ce să dorească; dar nu vede ce e înțelept.
Amantul visează și treaz ceea ce bănuiește.
La necaz, orice zvon e de crezare.
Iubirea nu o poți smulge cu sila, ci câștiga pe-ncetul.
Mânia iubitului să o răscumperi cu lacrimi.
20. Când femeia este rea pe față, atunci abia e bună.
Pe avar îl prinzi ușor, când nu-i ești pe-o seamă.
A iubi și a gândi limpede îi e dat doar zeului.
Avarul, până la moarte, nu face nimic cinstit.
Viclenia ascunde pe desfrânat, patima îl dă în vileag.
25. Avarul se vaită de o pagubă mai mult decât o simte.
Ce rău să-i dorești avarului, dacă nu să trăiască mult?
Sufletului îndurerat nu trebuie să-i dai crezare.
Ce e al altuia ne place nouă, ce e al nostru – mai mult altora.
Iubirea e desfătare tânărului și stricăciune bătrânului.
30. Când o babă dănțuiește, distrează moartea.

Rana iubirii o pricinuieste același care o și vindecă.
Degrabă se va căi cel care judecă pripit.
Jucătorul de zaruri e cu atât mai ticălos, cu cât e mai iscusit în dibăcia lui.
Iubirea e pricină neliniștii visătoare.

P.

35. Nici unui bătrân nu-i șade bine a fi lacom de bani.
Femeile cinstite își aleg soțul cu mintea, nu cu ochii.
Supărarea iubiților înseamnă împospătarea iubirii.¹
Jurământul îndrăgostitului nu poate fi pedepsit.
Îndrăgostitul, precum făclia, agitându-se, arde mai viu.
40. Iubirea, la fel ca lacrima, se naște în ochi și din ochi se prelinge în piept.
Înțeleptul va porunci inimii, nerodul i se va supune.
Nenorocirea îți arată dacă ai un prieten sau doar un nume.
Iubirii îi pune capăt timpul, nu cugetul.
Prin cutezanță crește curajul, prin șovăială – teama.
45. Pentru înfrânți, ajutorul e bătaie de joc.
Soarta nedreaptă își află deplin, în pregătirea de luptă, sfârșitul.
Pedeapsă crudă îi este avarului însăși firea sa.
Avarul nu trăiește, ci moare într-una.
Cine apără o cauză străină stă în locul acuzatului.
50. Se chinuie într-una cel care se teme de el însuși.
Pe când tu poruncești inimii, ea îți poruncește ție.
Cel care vrea să fie virtuos, trebuie să-și stăpânească și inima și stomacul.

O.

Greu te dezveți de ceea ce lași să devină obișnuință.
Nimic nu poate fi mai iubit decât prietenul statornic.

¹ Vers din Terentius, *Andria*, III, 3.23.

F.

55. Când nu-I iese câștig, avarul se vaită de pagubă.
Renumele prietenului să-ți fie podoabă și ție.

R.

Sufletul zgârcitului nu se satură cu nici un câștig.
Năravurile prietenului să le cunoști, nu să le urăști.

S.

- E de două ori bine primit darul oferit de la sine, unde e nevoie.
60. Deprinderea cu bogăția e cel mai rău lucru.
Cine nu știe să împartă o binefacere nu e în drept să ceară una.
Din nenorocirea altuia, e bine să înveți a te feri.
A primi un dar înseamnă a-ți vinde libertatea.
Nici o clipă nu e bună unuia, fără a fi rea altcuiva.²
65. A muri la bunul plac al altuia înseamnă a muri de două ori în aceeași moarte.
Multe daruri primește cel care le știe face.
Păcătuiești îndoit când cauți să intri în voia păcătosului.
Jignit, sufletul curat se supără mult mai rău.
E binevenită omului moartea care-i stinge nefericirile vieții.
70. Cel ce a oferit o favoare unuia vrednic, s-a împărtășit și el din ea.
Zeița Venus devine plăcută prin blândețe, nu la poruncă.
Sufletul curat nu dă niciodată ascultare celui căzut în greșeală.
Cerșește o favoare cel care pretinde că a făcut una.
Omul de bine, orice gând ar purta, se bucură de multe prietenii.³
75. A dărui adesea înseamnă a învăța [pe alții] să facă la fel.
E mare ticăloșie a-ți preface cuvintele după ale bunătății.

² Cf. nr. 348.

³ Așa traduce un comentator, propunând lectura *conjunctio*, (= legătură, prietenie), în loc de *cognatio* (= înrudire).

Buna părere a oamenilor e mai de preț decât banul.
Bun este ceea ce, chiar înăbușit, nu se stinge niciodată.
Învinge de două ori cel care, în victorie, se învinge pe sine.

80. Generosul se gândește chiar și la motivul de a dărui.
E de două ori ucis cel care pierd prin propriile arme.
Bine doarme acela care nu simte cât de rău doarme.
Omul îndatoritor ajuns în mizerie e spre rușinea oamenilor de bine.
Bunurile în cădere, dacă nu sunt sprijinite, strivesc.
85. Gândurile bune, deși se uită, nu se pierd [cu totul].
Numai bine își pierde banii vinovatul când îi dă judecătorului.
Renumele bun își păstrează strălucirea și în întuneric.
A îndemna la bine este o avuție pentru omul cumsecade.
Omului bun îi pierd repede mânia.
90. De scurtă durată este până și amintirea mâniei.⁴
Nu e de osândit înjosirea care apără de o primejdie.
Generozitatea îți pregătește sprijin de nădejde.
Făcând o favoare unora vrednici, îi îndatorezi pe toți.

P.

- Viața în sine e scurtă, dar suferințele o fac mai lungă.
95. A fi copleșit cu favoruri așteaptă și ticălosul și prostul.
Ce-i drept, îți pierzi bucuria când și durerea a încetat.
A trăit bine acela care a putut muri când și-a dorit.
Să auzi de bine din partea tatălui este încă o moștenire.
Omului simplu îi e dat ca nici măcar murind să nu înduioșeze pe nimeni.

Z.

100. Cauza dreaptă nu se teme de schimbarea soartei.
Nimeni nu e bun, decât acela care e bun față de toți.

⁴ Lecturi diverse, care fac traducerea aleatorie.

S.

Viciile obișnuite le suportăm, nu le combatem.

E crud reproșul în nenorocire.

Nu trebuie nesocotit nici un prilej de a te păzi.

105. Refuzând pe cel pe care totdeauna l-ai dăruit, îl împingi la furt.

Bolnavul necumpătat îl face pe medic necruțător.

Celui căruia prietenii îi așteaptă moartea, cetățenii îi urăsc viața.

Cu dușmanul nimeni nu se împacă în deplină încredere.

Primejdia neluată în seamă vine mai repede.

110. Femeia cinstită, supunându-se bărbatului, îl domină.

Faima înfumuratului ajunge repede de rușine.

Prin chibzuință învingi mai bine decât prin mânie.

Răzbunarea este alinare oricărei dureri.

Se învinovățește zilnic cel ce se teme într-una.

115. Când viciile se vădesc folositoare, greșește cel ce se poartă corect.

Nici cel puternic, nici omul liber, nu sunt în stare să rabde ocară.

Conștiința de sine descoperă nenumărate laude ale limbii.

Bucuriile nelegiuitorilor duc degrabă la primejdie.

E mai umilitor să fii disprețuit, decât ciomăgit.

120. Zilnic, ziua care urmează e mai rea.

La drum, un tovarăș bun de gură parcă te poartă-n căruță.

Cel ce-și caută moartea, aruncă vina asupra vieții.

P.

Față de neprevăzător, prea multă sinceritate e o prostie.

Dacă vrei să te iubească, silește-l pe iubit să se înfurie.

125. E crud, nu curajos, cel care ucide un copil.

După sfatul unuia, mulți se dau deștepți.

Păzește-te de orice, ca nu apoi să-ncepi a te căi.

Cel lăudat de toți are parte de bine de la toți.

Pe cel pe care nu vrei să-l înfurii des, înfurie-l măcar o dată.

130. Pe omul crud lacrimile îl bucură, nu-l înduplecă.

Ochii sunt orbi, când gândul zboară aiurea.

E ferit de primejdie cel ce se păzește chiar și când e păzit.

Când iubești, nu ești înțelept, iar când ești înțelept, nu iubești.

Remușcarea e ca o rană în suflet.

135. Ce se poate întâmpla unuia, se poate întâmpla oricui.

Ferește-te să crezi pe cineva prieten, dacă nu l-ai pus la încercare.

Împotriva fericitului doar zeul are puteri.

Când dai o răsplată zgârcitului, roagă-te să-i fie spre rău.

Z.

Neînsemnată e victoria înțeleptului asupra lui însuși.

140. Cu dușmanul se cuvine să te porți ori aspru, ori smerit.

Scapă repede de vină cel ce se căiește sub apăsarea ei.

E cu primejdie pentru cel mărunț să cerceteze ce tăinuiește cel suspus.

Sfatul chibzuit e leac nenorocirilor.

Iertând pe un prieten, câștigi mai mulți.

145. Locaș de lacrimi e locul unde un milos privește la un nefericit.

O.

Trecându-i într-una cu vederea, faci din prost un obraznic.

R.

Cui i se îngăduie mai mult decât i se cuvine, vrea mai mult decât i se îngăduie.

S.

Ziua următoare este învățăcelul celei dinainte.

E de osândit mustrarea, când omul are nevoie de ajutor.

150. Războiul trebuie pregătit îndelung, ca să învingi repede.

Vei fi spus cel mai grav lucru, când vei fi spus cuiva că e un nerecunoscător.

Despre dușman să nu vorbești de rău, ci doar să gândești.
A cumpăni asupra celor folositoare e zăbava cea mai socotită.
Durerea se potolește când nu are din ce spori.

155. Mințind, femeile au învățat să plângă.

Neînțelegerea face mai prețuită buna înțelegere.
Să te gândești de zece ori, să hotărăști o singură dată.
La învinuiri, e bine să pleci auzul cu neîncredere.
Cel mai bine e să mori până viața e plăcută.

160. Câștigul însoțit cu dezonoarea trebuie numit pagubă.

Vitejia ostașilor stă în chibzuința comandantului.
Teme-te de ce-ți aduce ziua: [căci] repede ți se răpește.
O pierdere de care nu-ți dai seama nu e simțită ca pagubă.

P.

Înțelepciunea se învață chibzuind.

165. Tot chibzuind, se pierde adesea ocazia [favorabilă].

E de două ori mai mare binefacerea dacă ajunge repede la cel lipsit.
Limba ticălosului are glas, dar nu putere.
Durerea sufletească e boală mai grea decât cea trupească.
Fugi de dulceața care poate deveni amară.

170. Înțelepciunii îi vine mai greu să se împace cu durerea.

Când norocosul aduce jertfă, e convins că are credință în zeu.

Z.

E greu să refuzi pe mai marele care te roagă ceva.

Judecătorul îndurător desface pe nimerite legea.

Cel suspus are parte la stăpânire și atunci când cere ceva.

175. În al zecelea ceas vei găsi mai mulți prieteni decât în primul.

F.

Rar se întâmplă pagubă din altceva decât din ce prisosește.

Bucură-te mai mult de binefacerile pe care le-ai împărțit decât din cele pe care le-ai primit.

Alege-ți prietenii după lungă socotință.

Consideră drept cel mai corect faptul pe care-l frământă mult.

S.

180. Până și pe nevinovați durerea îi silește să mintă.

Cuvântul dat se respectă întocmai până și față de un sperjur.

În dorință, până și graba înseamnă zăbavă.⁵

Văzând viciul altuia, înțeleptul îndreaptă pe al său.

Mișeilor, judecata le și lipsește, îi și depășește.

185. Câteodată e de folos să uiți cine ești.

Jalea oamenilor a făcut din Soartă o zeiță.

A-ți înfrâna lăcomia e ca și cum ai birui o țară.

Pribeagul nu are nici măcar casă și moare fără mormânt.

Și făcătorii de rele urăsc nedreptatea.

190. Furiosului să-i smulgi lancea, nu să i-o dai.

Cel ce-și reneagă patria, îndură exilul.

Până și firul de păr are umbra sa.

Vrednic de milă este cel care se teme că îmbătrânește.

Cel încrezător în judecata sa e drept până și cu dușmanul.

195. Celor suspuși, un pas greșit le dăunează mult mai ușor.

P.

Clipele din urmă judecă totdeauna pe cele de dinainte.

Privilegiul dobândit pe calea legii îți dă mai multă satisfacție.

Până și cu binele, sufletul refuză adesea să se obișnuiască.

Z.

Mare e uimirea celui care nu știe unde a greșit.

⁵ Se repetă, aproape cu aceleași cuvinte, sub nr. 723.

O.

200. Greșește cel care-și atribuie un dar stors cu sila.

F.

Omul cinstit respectă și cuvântul pe care nu l-a promis.

S.

Celui care și-a pierdut onoarea, la ce-i mai servește restul?

Lingușit de soartă, a ajuns captivul ei.

Norocul îl întâlnești mai ușor decât îl păstrezi.

205. O față frumoasă e o recomandare tăcută.

În zadar te rogi de cel incapabil de milă.

Din locul pe care l-a șubrezit, soarta sfărâmă apoi totul.

E înșelător să accepți ce nu poți înapoia.

Pe cel prea mult cocoloșit, norocul îl prostește.

210. Piciorul care fuge de judecată mărturisește vina.⁶

Necinstea norocoasă e nenorocirea oamenilor de treabă.

Rabzi, nu învinuiești, ceea ce nu se poate schimba.⁷

Cele viitoare bat la ușe⁸ și nu îngăduie să fie ocolite.

Răbdarea adesea jignită se transformă în furie.

215. Cine și-a pierdut curajul nu mai poate pierde nimic.⁹

Ușurătatea inimii face loc prostiei.

Credința, precum sufletul, nu se întoarce niciodată de unde a plecat.

Nimeni nu-și pierde vreodată credința, în afara celui ce nu o are.

⁶ Cf. și nr. 532.

⁷ O spune și Seneca, *Scrisori către Luciliu*, 107: „Cel mai bine este să înduri ceea ce nu poți îndrepta”. Vezi și nota la versul 487.

⁸ Mai probabilă lectura *pungunt*, în loc de *pugna*. Vers neclar. În loc de *pugna* ar putea fi și *pugnant*, ceea ce ar îngădui traducerea: „Cele viitoare luptă spre a nu se lăsa întrecute”.

⁹ Am tradus nu tocmai exact cuvântul *fides* (= încredere), prin *curaj*, gândindu-ne la proverbul german, sigur de sorginte veche medievală: „Mut verloren, alles verloren” = *Cine și-a pierdut curajul, a pierdut totul*. Desigur, în context, *fides* ar putea însemna și *onoare*.

Când nu pune piedică nimănui, soarta e și ea o dată mulțumită.¹⁰

Ajuns la bătrânețe, în zadar mai cauți tinerețea.

Minciuna răuvoitoare e un blestem prefăcut.

Spre a stăpâni firea femeii trebuie să renunți la comoditate.

Rabdă ce e greu, ca să rabzi mai ușor ce e ușor.

225. Norocul e ca sticla: tocmai când lucește, se sparge.

Rabdă jignirea, pentru ca din ea să dobândești ceva de folos.

Pasul la care nu te-ai așteptat, îl face soarta.

Norocul îi e de folos omului mai mult decât mintea.

P.

Cumpătarea este sărăcia numelui bun.

Z.

230. Devine slugă stăpânul, când îi e frică de cei cărora poruncește.

Ușor afli pe cei ce fac binele, dacă-i treci prin sită pe cei ce l-au făcut.¹¹

Înțeleptul pune frâu limbii care știe multe.

O.

Virtutea poruncește cu ușurință șovăielilor inimii.

Până și falsul e adevăr, dacă l-a statornicit un suspus.

F.

235. Fiului cuviincios niciodată nu-i vine greu ceea ce respectul îi pretinde.

S.

E grea paguba ce rămâne nejudecată.

¹⁰ Datorită dublului sens al adjectivului *contentus-a-um*, s-ar putea adopta și traducerea: „Când nu pune piedică nimănui, soarta s-a poticnit și ea o dată”. Nuanța ironic-acră, a acestei versiuni ne pare mai apropiată de stilul lui Syrus.

¹¹ Sensul maximei ar fi fost exprimat mai clar, dacă originalul ar fi cuprins un adjectiv sau un adverb care să permită traducerea: „...pe cei ce cu adevărat fac binele ...”

Mânia omului cinstit e cea mai aprigă.

Grea povară stă pe sufletul celui ce se căiește de fapta [săvârșită].

Mintea bine așezată nu șovăie în hotărâre.

240. E grav tot răul care se ascunde sub o aparență.

Dăunează mai rău tot ce se întâmplă unuia neprevenit.

Sufletul are mai rău dușman decât cel ce zace în sine.

Foarte apăsătoare este puterea obișnuinței.

O crimă gravă e vătămătoare, chiar dacă a fost declarată fără însemnătate.

Z.

245. E supărător să primești cu acreală ce ți s-a dat cu bucurie.

F.

E îndoit păcatul care nu se rușinează de nelegiure.

Mânia și nefericirea sunt soațe.

S.

Vai, ce grea este apărarea faimei!

Când se înfurie, omul își iese din fire.

250. Vai, cât de temut e acela care nu se teme de moarte!

Omul milostiv cu un nefericit se gândește [și] la sine.

Înjosirea pentru o cauză bună este onorabilă.

Cel îndatoritor în clipe prielnice se bucură de sprijin în cele de restriște.

Neplăcut este să suferi de ceea ce nu se cuvine să te plângi.

255. Sărăcia îl pune pe om să treacă prin multe.

Ce jalnică e durerea care, la chin, nu se mai tânguie.

Multe fapte vrednice de căință îl întâmpină zilnic pe orice muritor.

Ce amar e să slujești, când nu ești deprins a sta sub poruncă!

Și vorba blândă are otrava ei.

260. Omul moare de atâtea ori, de câte ori pierde din ai săi.

Totdeauna când jură solemn, omul altceva gândește.

Renumele de cinste este o a doua avere.
Ca să nu fie scutit de suferință, omul s-a întâlnit cu soarta.
A slujit cinstit cel căzut sub povara vârstei.

265. Omul e croit pe seama vieții, nu dăruit ei.
Sub mască, plânsul moștenitorului e râset.
E mai avantajos să fii făcut moștenitor, decât să umbli să ajungi.¹²
Căsătoriile dese dau prilej de clevetire.

P.

- Fii îngăduitor, în mod corect, cu un necinstit, ca să poți fi și cu unul cinstit.
270. Dezbateră este cel mai bun lucru al omenirii.
Distincția e podoabă pentru cinstit și stigmat pentru necinstit.¹³
E cu mult mai grea muștrarea de cuget, decât servitutea!
Ocazia îl duce adesea în ispită chiar și pe omul socotit.
Când află multe, omul nu se poate hotărî.

Z.

275. Un amărât nu poate cădea nici de sus, nici greu.
Jignești pe un om corect, când îl rogi ceva pentru unul nedemn.

S.

- Subalternul află tot ce greșește șeful.
A te răzbuna pe dușman înseamnă o a doua viață.
Când reții pe unul care n-are chef, îi dai ghes să plece.
280. Jignești buna credință, propunând pe un nevrednic.
Avarul nu e bun față de nimeni, dar cel mai rău e față de sine.
Îndoită milostenie dă săracului cel ce o dă repede.
Sărăciei îi lipsesc multe, zgârceniei – toate.
Patima pentru bogăție înseamnă pregătirea sărăciei.

¹² O altă lectură, anume *ferre*, în loc de *feri*, schimbă mult sensul: „Mai bine suportă un moștenitor, decât să-l cauți”.

¹³ Cf. și maxima asemănătoare, sub nr. 343.

285. Cine trece cu vederea o faptă rea, atrage asupra-și vina.
Nimic nu e plăcut, numai ceea ce schimbarea aduce nou.
Buna credință nu acceptă ofensa.
Când te proclami fericit, stârnești nenorocirea.
După lege, ești vinovat de la primul delict săvârșit.
290. Un nerecunoscător face rău tuturor sărmanilor.¹⁴
În viața nefericitului a fost născocită vorba de ocară.
Așa să te porți ca prietenul, ca și cum ți-ar putea deveni dușman.¹⁵
Invidia e în stare să o înfrunte ori cel curajos, ori cel norocos.
În dragoste, mânia e totdeauna prefăcută.
295. Invidia tăcută aprinde dușmăanii mari.
De furios ferește-te o vreme, de dușman – mereu.
Uitarea e leac jignirilor.
Cine-și învinge mânia, învinge pe cel mai mare dușman.
Trecând sub tăcere săgeata ce ți s-a aruncat, faci ca răutatea să fie și mai ascuțită.
300. În nenorocire¹⁶ nimeni, în afară de nevinovat, nu speră în bine.
Când ceri un drept, pripeala e de condamnat.
E lucru cuminte să te temi până și de dușmanul neînsemnat.
Pentru cel în necaz, până și râsul e o jignire.
Când achită un răufăcător, judecătorul se condamnă pe sine.¹⁷
305. Nu fi îngăduitor cu cel căruia i se arată îngăduință, decât dacă se căiește.
În împrejurări de cumpănă, îndrăzneala e de mare preț.
Răufăcătorul se osândește pe sine în fiecare zi în care comite o nelegiuire.
Așa să dăruiești prietenului, încât dușmanul să nu aibă cuvânt.
Furiosul ia drept sfat până și o nelegiuire.
310. Invidia ponegrește ce vede, nu ce rămâne ascuns.

¹⁴ Se înțelege: „dependenți de mila semenilor”; un gest de nerecunoștință îndepărtează de aceștia actele de caritate.

¹⁵ Sunt mai multe lecturi și, prin urmare, mai multe sensuri, apropiate, ale acestei maxime: „Un astfel de prieten să ai, încât să-ți poată fi prieten și în timp ce-l socotești dușman”.

¹⁶ Ar fi mai logică varianta, semantic posibilă: „Sub povara (amenințarea) pedepsei ...”.

¹⁷ Alternativă a celebrei maxime cu nr. 694: „Pe sine se condamnă judecătorul care năpăstuiește un nevinovat”.

P.

Urechile suportă insulta mai ușor decât ochii.

Orice virtute lânzește, dacă nu i se răspândește faima.

Focul își păstrează căldura și în fier.

În dragoste se înfruntă mereu suferința și plăcerea.

315. În dragoste, frumusețea e mai de preț decât reputația.

Stânjenitoare sunt avantajele ce au ca însoțitor teama.

Neștiutorul greșește față de cel ce-și regretă vina.¹⁸

Când fugi de muncă te cuprinde lenea.¹⁹

După ce un furios își revine, se mânie pe el însuși.

320. În dragoste se caută veșnic motiv de nefericire.

Plăcută este pata din sânge dușman.

În dragoste, nebunia e totdeauna plăcută.

Pe un amărât, cel puternic îl asuprește ușor.

Câteodată ușurătatea se împletește cu prostia.

325. Sustragerea de la muncă înseamnă lene.

E mai ușor să comiți o nedreptate decât să o suferi.

Tot ce furiosul vorbește, dă loc la învinuire.

Sufletul frământat e de ajutor înțelepciunii.

Îndoită e vinovăția celui ce păcătuiește într-o faptă rușinoasă.

330. Sufletul ales nu suportă să fie biciuit cu vorba.

Comiți tu însuși o nedreptate, când nu o pedepsești.

Muritorul care dorește cel mai puțin, are nevoie de foarte puțin.

În inima dușmanului rugămințile nu pătrund.

N-ai de ce să verși lacrimi pentru dușmanul mort.

335. Izbânda e totdeauna acolo unde domnește înțelegerea.

Drum este pe oriunde cel de dinainte lasă urma.

Poporul e puternic unde legile sale sunt respectate.

¹⁸ Se subînțelege: „dacă-l ponegrește fără să cunoască faptele” (Interpretare a comentatorului Otto Friedrich, în ediția care ne-a stat la baza traducerii).

¹⁹ Cf. mai jos, maxima 325, aproape identică.

Z.

Neînfrânarea glasului nebuniei nu se potolește niciodată.

Pe nedrept învinuiește pe Neptun cel ce naufragiază a doua oară.²⁰

F.

340. Să fii de folos prietenului atât cât să nu-ți dăuneze ție.

E rușinoasă lipsa provenită din îmbelșugare.²¹

Mâniindu-te pe copil, te pedepsești singur.

S.

La cel nevrednic, o distincție ține locul dezonoarei.²²

Dacă nu se aduce o nouă laudă, se uită și cea veche.

345. Rănitului, durerea dușmanului îi alină durerea.

Nestatornică e soarta: repede ia ce ți-a dat.

E lege universală aceea care poruncește să te naști și să mori.

Nu poate fi câștig fără paguba altuia.²³

Desfrâul și onoarea nu se înțeleg niciodată.

350. Răufăcătorul se teme de lege, nevinovatul de soartă.

Pofta trupească, nu judecata, e ceea ce frivolitatea cunoaște.

Patima trupească subjugă pe toți.

P.

Tot ce patima a pretins, ține multă vreme.

Pentru o greșeală în care ai căzut din nou, ești acuzat doar o dată.

355. Legea îl observă pe furios, dar acesta nu observă legea.

Se întâmplă ca furia să uite de lege, dar niciodată ca legea să procedeze cu mânie.

Cel retras în singurătate este lui însuși legea.

²⁰ Cf. Seneca, *Scrisori către Luciliu*, 53. „Dacă Ulise a avut parte de naufragii, n-a fost numai pentru că așa îi era scris: a mai avut și el rău de mare ...”.

²¹ Întâlnită și la Caecilius Balbus, această maximă condamnă risipa.

²² Repetă, parțial, ideea maximei de sub nr. 271.

²³ Cf. nr 64.

Distincția lucește departe, încât nu poate să ardă nimic.
Slobodă să-ți fie limba, când ceri ceva just.

Z.

360. E avantajos să poți alina durerea printr-o pagubă.

S.

Mai cu seamă nerecunoscătorii învață pe unii să fie răi.
Cine face unuia o nedreptate, amenință pe mulți.
Zăbava, în de obște, e de disprețuit, dar te învață înțelepciune.
Șubredă e cauza care cere îndurare.

365. E o fericire să mori înainte să-ți dorești moartea.

E neplăcut să fii silit să tănuiești ceea ce ai dori să spui.
Vai de capul lui e norocul care nu stârnește dușmănie.
Pe omul bun din interes trebuie să-l numești om rău.
Când se preface bun, atunci omul rău e în culmea răutății.

370. Unde s-a înstăpânit teama, somnul rar își află locul.

Trebuie să mori, dar nu de câte ori ai voi.
Rău greșește oricine dă crezare norocului.²⁴
Cine dăruiește unui mort, acela nu-i dă nimic, ci doar se lipsește pe sine.
Stăpânul care se teme de sclavi e mai prejos decât sclavul.

375. De mai mare încredere e moștenitorul prin naștere, decât cel adoptat.

La gând rău, femeile îi întrec pe bărbați.
E urâtă intenția de a-l iscodi pe străin.
Cu mare trudă păzește unul ceea ce place multora.²⁵
Când ceva ce ține de natura însăși piere,²⁶ înseamnă că leacul e greșit.

380. Firile rele n-au niciodată nevoie de lecuitor.

A ști să fii milostiv înseamnă a trăi fără primejdie.
În rătăcire trăiesc cei ce cred că vor izbândi totdeauna.

²⁴ *Fortuna*, traducibil prin *noroc*, *soartă*, *întâmplare* – fiecare putând figura în acest context, ca și în multe altele.

²⁵ Cf. și maxima sub nr. 467.

²⁶ Ar putea fi și înțelesul: „Când ceva [cineva] moare ...”.

- Lămurind ocară, o faci mai jignitoare.
Greșește bolnavul care-și lasă medicul ca moștenitor.
385. E mai puțin dezamăgit cel refuzat pe loc.
Când o cotopește nedreptatea, bunătatea caută alt loc.
Când femeia gândește de capul ei, gândește rău.
Cine vrea să facă un rău găsește totdeauna un motiv.
Răutăciosul se bucură totdeauna de veninul său.
390. De mulți trebuie să se teamă cel de care se tem mulți.
O guvernare rea ruinează și statul cel mai puternic.²⁷
Femeia care se căsătorește cu mulți, multora nu place.

P.

- Răutăciosul are dinți ascunși.
Stăpânirea de sine e alinare nenorocirii.
395. Lacrima femeii e mirodenia șireteniei.
Nu ia în seamă teama [de zei], oricât i-ar folosi.
Cruță-l pe ticălos, dacă o dată cu el ar fi să piară și un om bun.
Indignarea atrage după sine o grea mișelie.
Ticălosul, chiar dacă nu poate, se gândește cum ar putea să-ți facă rău.²⁸
400. Mai dârz se ține cel ce nu știe ce înseamnă o nenorocire.
Zăbava cugetului înseamnă luare aminte.
Nepăsându-i de multe, puternicul devine mai puternic.
Cea care dorește să placă multora, dorește păcatul.
Puțin răpește soarta, când puțin a dat.
405. Curtezana e unealta stricăciunii.
Ticălosul nu-și însușește niciodată un sfat bun.
Cauza limpede poartă sentința în sine.
Omul cumsecade moare de urgia multora.

²⁷ Alte traduceri au crezut că ar fi vorba de o *demnitate înaltă* (= *summum imperium*) care s-ar pierde printr-o greșită exercitare a autorității. Sensul politic – la fel de plauzibil – pentru care am optat, ni se pare mai profund, mai ancorat în ambianța tulbură a statului roman la mijlocul sec. I a. Chr.

²⁸ Asemănare frapantă cu nr. 421.

- Teama, nu clemența, îi ține în frâu pe nemernici.
410. Curtezanei i se înmoaie inima cu daruri, nu cu lacrimi.
Totdeauna să te temi, dacă vrei să fii în siguranță.
Moarte ... tu apari fericită copilului, crudă tânărului și târzie bătrânului!
Când vrei un singur lucru rău, te lepezi de toată cinstea.
Neprielnică e hotărârea care nu se poate schimba.
415. Răutatea unuia atrage repede blestem asupra tuturor.
Când disprețuiești moartea ai învins orice teamă.
Jalnică e plăcerea în care stăruie amintirea primejdiei.
Șubredă e izbânda celui care o regretă.
Cetățeanul generos e binefacere pentru patrie.
420. Răutatea, spre a te lovi mai rău, se preface bună.
Omul rău cugetă în taină la mai rău.²⁹
Ce nu poți schimba, acceptă-l așa cum este.³⁰
Multe ai să încerci, înainte de a afla un om bun.
Groaznic de greu e să trăiești la cheremul altora.
425. Animalele îmblânzite sunt la adăpost, dar în robie.
O moarte nevrednică e o bațjocură a destinului.
Te-ai agita mai puțin dacă ai ști ce nu știi.
Răul pedepsit peste tot e scut pentru cei buni.

Z.

Trufaș cu mulți, pe zeu smeritul îl slăvește în taină.

O.

430. Prostia e bine să o sfătuiști, nu să o pedepsești.
Mai rușinos e de condamnat cel căruia nu-i pasă de nelegiuire.

²⁹ Asemănare cu nr. 399.

³⁰ Seneca, *Scrisori către Luciliu*, 107; vezi nota la maxima de sub nr. 212, în care se exprimă aceeași idee a acceptării necesității imuabile.

F.

Nu te bucura de necazul altuia.

Amară e consolarea pentru înălțarea în rang a potrivnicului.

Un autor slab face de râs un subiect bun.

R.

435. Nu moartea e o nefericire, ci apropierea de ea.

S.

Pentru un păgubos, cel mai bine e să nu facă niciodată nimic.

Când mintea îi stăpânește, ochii nu păcătuiesc.

Să nu socotești esențial nimic ce poate să se schimbe.³¹

Cine se teme de o crăpătură, nu va fi curând îngropat sub ruine.

440. Nici un câștig nu e mai sigur decât economisirea a ceea ce ai.

Nu știi ce să dorești, sau de ce să te ferești: fiecare zi se joacă astfel cu noi.

Primejdia nu se învinge niciodată fără primejdie.

Nici o soartă nu e așa de bună, încât să nu ai să te plângi deloc de ea.

Nicăieri, noi oamenii, nu murim mai bine, decât unde am trăit plăcut.

445. Avarului nu i-a lipsit niciodată un motiv de tăgadă.³²

P.

Când un om necinstit procedează corect, își ascunde firea.

Nu e urâtă urma rănii dobândite prin vitejie.

Unde arde, fumul nu lipsește mult timp.

Începuturile faptelor mari trebuie să fie modeste.

450. Cine dăscălește pe unul care n-are chef, nu-l îndreaptă, ci îl supără.

Îngăduindu-i prea mult, înlesnește uneori prostia.³³

³¹ Unii au tradus „proprium” literal, adică: „Să nu socotești ca al tău ...”, ceea ce, după părerea noastră, anulează verosimilul sens filozofic al maximei.

³² Spre a refuza să dea ceva ...

³³ După unele interpretări; „făci prostia să crească”.

Nimic nu dorește patima mai mult, decât ceea ce nu se cuvine.

Dacă nu pedepsești faptele rele, ajuți necinștea.

Nimănui nu găsești mai ușor perechea, decât unui ticălos.

455. Totul e acru înainte de a se coace.

Să poți face rău și să nu vrei, e de mare laudă.³⁴

Nu e învins, ci învingător, acela care cedează din ale sale.

Nevoia impune legea, dar ea nu o acceptă.³⁵

Nu știu ce mai uneltește un nemernic, atunci când se preface bun.

460. Nu e dată omului mai grea pedeapsă decât sărăcia lucie.

Bărbăția nu cunoaște resemnare în fața nenorocirii.

Nevoia obține de la om tot ce-și propune.

Nevoia se folosește de orice armă.

Spre a face rău, întâmplarea nu se ține de vreo rânduială.

465. Nu se poate să nu-și dea seama când cineva îl socotește prost.

Pe cel lipsit, nevoia îl face mincinos.

Nu e ușor să păzești singur ceea ce place multora.³⁶

Nevoia, dacă nu-i dai, smulge ce pretinde.

Vinovatul imploră, nevinovatul se indignează.³⁷

470. Nici viața, nici destinul, nu aparțin numai oamenilor.

Elocința nu are totdeauna auditoriu binevoitor.³⁸

Cine se gândește la cele de care trebuie să se teamă, este veșnic de compătimit.

Cel ce nu știe întinde capcane, nu știe să se teamă de ele.³⁹

Își pune singur opreliște cel care solicită ceva dificil.

475. Discutându-se prea mult, adevărul e lăsat la o parte.

Generozitatea nu este nicăieri vorbită de rău.

Zadarnic tânjești după ceea ce soarta ascunde.

Soarta, cât poate de cu încăpățănare, stăruie să domnească!

³⁴ Aproape la fel nr. 599.

³⁵ Sens interpretabil diferit. Optăm pentru ideea: „Nevoia își impune legea, dar ei nu-i poți impune o lege”.

³⁶ Aproape la fel cu maxima de sub nr. 378.

³⁷ În fața unei acuzații.

³⁸ Mai simplu: „Vorbăria nu e totdeauna bine primită”.

³⁹ Alternă cu nr. 612.

Nimeni nu moare prea curând, dacă moare nefericit.

480. Cine apără un răufăcător, ia asupra-și nelegiuirea.

Trecerea vremii împlânzește sau supune.

Pentru a-ți redobândi libertatea⁴⁰ nu socoti nimic nevrednic.

Nu disprețui văile care stau la temelia culmilor.

Destinul nu știe altceva decât să înfrângă.

485. Nici un fricos nu ajunge la loc de frunte.

Dacă nu pricepi singur, în zadar ascuți pe înțelept.

Soartei, înțeleptul nu se împotrivesc niciodată.⁴¹

Nu se scornește ușor o învinuire pe seama unui nevinovat.

Prea mult bine este în moarte, ca să nu fie și ceva rău în ea.⁴²

490. Nimeni nu e sigur de treapta cea mai înaltă, dacă nu și-o păzește pe a sa.

Nimic nu e mai jalnic decât [să trebuiască] să re rușinezi ce de ai făcut.

Nimeni nu poate scăpa, nici de moarte, nici de dragoste.⁴³

Soarta se cuvine să o suporti, nu să o jelești.

O vină care se ascunde după mulți, nu e niciodată ușoară.

F.

495. Nu poate face rău cel care și-a dat în vileag intenția.

Cumpătarea este îndreptarea lipsurilor.

Să nu impui nimănui ceea ce însuși nu poți îndura.

R.

Nu e fericit cel care nu se socotește astfel.

⁴⁰ „Pro remedio salutis” poate să însemne: „Pentru a-ți lecui sănătatea”, dar „restitutio salutis” înseamnă „rechemare din exil”, „redobândirea libertății” și acestui înțeles ne pare mai adecvată recomandarea din partea a doua a maximei.

⁴¹ Cugetare stoică; revine de mai multe ori, cf. mai sus, nr. 212 și 222 sau mai jos, nr. 493.

⁴² Probabil ironie la adresa stoicilor, a apologeților sinuciderii.

⁴³ În colecția *Doine și strigături din Ardeal*, de Ian Urban Jamik și Andrei Bârseanu, ediție definitivă de Adrian Fochi, se află catrenul: „Zis-a maica că mă scoate

De la câte, de la toate.
De la două nu mă poate:
De la mândră, dela moarte!

În ediția citată, București, 1968, p. 217.

P.

Orice plăcere, îndată după ce ți-a surâs, îți strică.

500. Îndatorirea sufletului binevoitor e fără sfârșit.

O, viață! Lungă pentru nefericit, scurtă pentru fericit!

Să fii muștrat în nenorocire e mai rău decât însăși nenorocirea.

Cât de dulce e chinul inimii, când își strunește bucuria!

Unde poruncesc cei vrednici, toți se supun cu dragă inimă.

505. E de laudă să ucizi, când slujești unui nelegiuit.⁴⁴

Conștiință, chin tăcut al sufletului!

Binefacerea este mai bine investită acolo unde cel ce a primit-o și-o amintește bine.

Amanta ajunge repede să urască îndatorirea de soție.

Moartea are ascunzișuri nebănuite.

510. Cea mai grea primejdie este cea ascunsă.

Toți câți păcătuiesc în ascuns, o fac și mai bătător la ochi.

Ocazia [favorabilă] se îmbie anevoie și se pierde ușor.

O.

Ochii încep dragostea, deprinderea o împlinește.

P.

Libertul vrednic e ca un copil înfiat.

515. Cel ce vrea să fie folositor și nu poate pe măsură, e de compătimit.

Fricosul vede și pericole inexistente.

Sentimentul onoarei nu se învață, se naște.

A trăi nefericit, fără cele de trebuință, e mai rău decât o pedeapsă.

Cine atentează la onoarea altuia, și-o pierde pe a sa.

520. Răbdarea mută a celui nerăzbunat cugetă la mari rele.

Banul este cârmuirea deplină peste toate.

Onoarea pierdută nu se mai recâștigă niciodată.

Numai mizeria pune stavilă risipitorului.

⁴⁴ Este ideea justificării uciderii tiranului, prezentă constant în antichitate și reluată în revoluțiile moderne.

525. De omul rău, pedeapsa se apropie cu târâișul șarpelui.
A cădea sub povara nedreptății e mai mult decât o pedeapsă.
Durerea care înăbușe durerea e ca un leac.
Cel perseverent și curajos își face el însuși fericirea.
E bine ca, din vreme de pace, să prevezi ce folos ar aduce războiul.
530. Părintele furios este mai necruțător cu el însuși.
Pierde, nu dăruiește, cel care dă fără a-și întipări nimic în amintire.
Sustrăgându-te legii, îți dovedești fărădelegea.⁴⁵
Refuzând cu eleganță ce ți se cere, joci rol de binefăcător.
A te grăbi cu judecata înseamnă a căuta [neapărat] fărădelegea.
535. Tot ce e folositor patriei, e proprietatea poporului.
Gândește-te mereu cum să te păzești.
A te ascunde după unul mai prejos decât tine, înseamnă a te trăda pe tine.
E corect să iei asupra-ți greșeala prietenului.
Generosul cu vază este o fericire de obște.
540. Cel ce se răzbună fără a fi de față, e totuși prezent.⁴⁶
Norocosul, când cere⁴⁷ ceva, i se împlinește ușor dorința.
Nelegiuitul amână pedeapsa, dar nu o ocolește.
Ași prefera să pierd ultimul ban, decât să-l fi primit mișelește.
Doar câtorva le e dat să înțeleagă cuvântul obscur al zeului.⁴⁸
545. Căsătoria trainică o face sufletul, nu trupul.
A cunoaște sfârșitul înseamnă a muri într-una.
A-l supăra pe cel puternic înseamnă a-ți căuta necaz.
Puțini sunt care nu vor să păcătuiască, și nici unii care să nu poată.
Necinstea câtorva – nenorocirea multora.
550. A păcătui pentru stăpâni e ca o virtute.
Răbdând mereu, se adună fapte nepedepsite, pe care nu le mai poți tolera.
Lacrimile oricând pregătite arată prefăcătorie, nu jale.

⁴⁵ Tot astfel, nr. 210.

⁴⁶ Probabil în sensul că răspunderea îi aparține.

⁴⁷ *Imperans*, sau *impetrans*, cu sens foarte apropiat în acest context.

⁴⁸ Se referă la oracolul lui Apollo, de la Delphi, unde preoteasa Pythia prezicea în formule ambigue.

Micșorează greșeala cel ce o îndreaptă repede.

A avea simțul onoarei constituie un fel de obligație.

555. În nenorocire, decât norocul prostesc mai mult e în stare chibzuința.

Figura înțeleptului ține loc de cuvânt.

Cine face un bine unui om cinstit îl reprimește în parte.

Cel pe care onoarea nu-l lasă să șovăie, teama nu-l zdruncină.

Căința ușurează, îndârjirea sporește durerea.

560. Pe mulți protejează zeița Fortuna, așezându-i la loc sigur.

După o nenorocire, amintirea ei este încă una.

Părinți onorabili sunt moștenirea cea mai de preț.

Cel ce înfruntă primejdiile le învinge mai înainte de a le simți.

E mereu biruitor cel care obișnuiește să ierte.

Z.

565. O masă bună câștigă mai mulți prieteni decât o minte bună.

O.

Omul cu judecată să se mânie zdravăn,⁴⁹ o singură dată.

Celui care te păzește, pretinde-i să-și facă datoria.

E destulă pedeapsă mitocanului, dacă vine să se roage de iertare.

F.

A ști să te supui e un merit egal cu a porunci.

570. În zadar ceri ocrotire celui de la care meriți o pedeapsă.

P.

Și dacă nu e just, consideră just ce-ți este de folos.

Oricine a învățat să facă rău își aduce aminte, când poate.

Cel ce s-a ferit de pagubă⁵⁰, rareori a suferit-o.

⁴⁹ În originalul tipărit e desigur o greșeală: *sero* = târziu seara (ceea ce e fără sens), în loc de *serio* = serios, temeinic.

⁵⁰ Cuvântul din original are și sensul de insultă, ocară.

- Ce nefericire: să-ți dorești moartea și să nu poți muri!
575. Cine se declară nevinovat e cât se poate de elocvent.
Cine-și zgândărește durerea, după un timp o simte.
Faptul de care te temi vine mai repede decât cel în care nădăjduiești.
Patima are în gând ce dorește, nu ce se cuvine.
Orice încerci, gândește-te unde ajungi.
580. Cine se știe preface bine, îl păgubește mai repede pe dușman.
Nu totdeauna ajută ceea ce e pregătit demult.
Oricât te prefaci, frica ți-o născocesci singur.
Cine își respectă jurământul, ajunge orișunde.
Viciului pe care vârsta l-a îndătinat, tot ea îi va pune capăt.
585. Năpasta găsește ușor pe oricine caută.
Ce s-a pierdut, poți căuta, dar nu redobânda.
Amărâtă e slujba fără reușită!
Ce urâtă este nerecunoștința pentru o milostenie!
Trist este să fii silit să năpăstuiești pe cel pe care ai vrea să-l ocrotești!
590. Cel pe care opinia l-a defăimat, greu se reabilitează.
Spre dobândirea plăcerii se încearcă orice.
Ce nenorocire este să se piardă ceea ce au doar câțiva!
Cel care se îndoiește serios,⁵¹ rău face că-și mai frământă gândul.
Cel ce se teme de prieten, îl învață pe prieten să se teamă.
595. Pentru a revendica ceva, ocazia cea mai apropiată e cea mai bună.
Nevolnic e ajutorul care dăunează cauzei susținute.
Cine se poate lipsi de un sfat, se poate descurca și singur.
Cel care șovăie în a pedepsi, încurajează mulți necinstiți.
Cine poate face rău, dar nu vrea, îți este ca un ocrotitor.⁵²
600. Din orice lași unui om cumsecade, îți revine o parte și ție.
E o prostie să păstrezi ceea ce nu știi la ce slujește.
Celei ce vrea să pară frumoasă, mult necaz i se trage.

⁵¹ Sens medieval: *in vero* = în realitate, într-adevăr.

⁵² Cf. nr. 456.

Datornicului nu-i place pragul creditorului.

Cel care-și poate muta dragostea [dintr-un loc într-altul], o poate și uita [pe undeva].

605. Cine iartă unuia vina, dă îndemn multora.⁵³

Tot ce silnicia smulge oamenilor cinstiți, dă pe mâna nelegiuitorilor.

Cel ce n-a trăit pentru el,⁵⁴ pe drept cuvânt e ca și mort pentru alții.

Orice faptă de vitejie aduce glorie.

Cine așteaptă să fie rugat,⁵⁵ își înlesnește slujba.

610. Cine se teme de prieten nu cunoaște puterea acestui cuvânt.

Cel în stare să-și ascundă un viciu, înseamnă că nu-l practică.

Cine se teme de toate capcanele nu cade în niciuna.⁵⁶

Urât este ca vina ta să o pui pe seama altuia!

Cel ce slujește cu pricepere are parte la stăpânire.

615. Lăudărosul află repede pe unul care-l ia în răs.

Ce neplăcut este să regreti un lucru bine făcut.

Cât de fericită trece viața fără treburi!⁵⁷

Oricât e viitorul de înalt, se naște de jos.

Supărător este când întâmplarea îți strică socoteala.

620. Tot ce întâmplarea înfrumusețează, e repede dat uitării.

Tot ce prisosește celui suspus, e o povară.

Cel în stare a face rău e de temut și în lipsă.

Cel pe care nu l-ai putut stăpâni cu nici o vorbă bună, stăpânește-l cu răul.

Toți iau drept sfat ceea ce spune unul mai în vârstă.

625. Groaznic este să fii luat în prinsoare de cei care te-au apărât!

Ceea ce fiecare îndrăgește, își recomandă lui însuși, cu laudă.

Pe cel la care îți compătimentezi-l, chiar dacă suferința lui e ascunsă.

Cel ce vine să-ți facă rău, vine totdeauna cu premeditare.

⁵³ La rele sau la acte de iertare? Comparând cu maxima de sub nr. 409 și 598, s-ar înclina în favoarea primului termen al alternativei ... Numai că și Syrus se contrazice, uneori, fiind când încredincător, când sceptic față de natura umană.

⁵⁴ În loc de: „Qui sibi non vivit ...”, există și lectura: „Qui sibi modo vivit ...”, adică: „Cine a trăit numai pentru sine ...”, ceea ce ne pare mai aproape de sensul cugetării.

⁵⁵ „...să o accepte” (?); ar putea fi și o aluzie subtilă la mituire ...

⁵⁶ Alternă cu nr. 473.

⁵⁷ Cf. Horațiu: „Beatus ille qui procul negotiis” [Fericit acela care, departe de treburi ...]. *Epodon liber*, 2.1.

Cine ar ști că e nefericit, dacă durerea n-ar avea cuvinte?

630. Ce nefericit ești când îți reamintești suferința din trecut!

Cu cât se păcătuiește mai greu, cu atâta se începe mai rușinos.

Vrednic de milă este cel ce nu se poate dezvinovăți!

La ce să-ți alegi avocat,⁵⁸ când cu gândul vrei un lucru, iar cu vorba, altceva?

Cel ce slujește împotriva voinței sale, o face cu amar, dar tot slujește.

635. Dacă nu-l iei în seamă, faptul de temut te ia pe nepregătite.

La ce-ți trebuie banii, dacă nu-i poți folosi?

Ceea ce crezi că ai ocolit, adesea îți răsare în față.

Oricât de aprig e unul care împarte povețe, nu face rău nimănui.

Z.

Cel ce se străduiește să adune mulți prieteni, câștigă deopotrivă și dușmani.

640. Cel ce se acuză pe sine, nu poate fi acuzat de altul.

Cine ucide un ins care doarme se răzbună pe cineva care nu e conștient.⁵⁹

De ceea ce e pe cale să vină, înțeleptul se păzește ca de ceva ce a și venit.

O.

Dacă nu sfătuiești bine pe cel pe care-l cultivi, înseamnă că nu-l poți suferi.

F.

Precum trupul fără suflet, așa e omul fără prieteni.

645. Cine nu pedepsește un păcătos își îndeamnă odrasla la păcat.

R.

Are tot ce dorește cel în stare să-și dorească doar cât îi e deajuns.

P.

Tinerețea e de strunit cu mintea, nu cu forța.

⁵⁸ Am optat pentru lectura: „Quo advocatus caperis . . .”, în loc de „caveas”, care nu permite o traducere pe înțeles.

⁵⁹ *Absens-tis*, s-a tradus prin acest înțeles din latina târzie.

Șovăiala nu e folositoare în nimic, ci doar în mânie.

Acuzatul nevinovat se teme de soartă, nu de martor.

650. Trebuie să fie lucru rar ceea ce vrei să prețuiești multă vreme.

Să primești un împrumut pe care nu-l poți înapoia, înseamnă să furi.

Cel ce face numai ce vrea, se ține de treabă, nu de vorbă.

Izbânzii nu-i place concurența.

Făcând pe un amic să roșească, îl pierzi.

655. Nu vreau să fiu rege, ca să trebuiască să fiu crud.⁶⁰

Cu cât un lucru e mai important, cu atât e mai primejdios.

Ascultă mai bine de cel ce te roagă, decât de cel ce-ți poruncește.

Mânia n-a obișnuit să respecte nimic.

Furi, nu ceri, când iei ceva fără a ți se fi îngăduit.

660. E o greșală⁶¹ să cauți îndreptare față cu vulpoiul.

A cere o slujbă înseamnă oarecum o aservire.

Z.

Răscumpără, nu pierde, cine achită peșin [datoria] altuia.

De unde sfânta pietate e alungată, domnește desfrâul.⁶²

P.

Furiosul crede totdeauna că e în stare de mai mult decât poate.

665. Pentru omul pe care-l încearcă rușinea este speranță de îndreptare.

Pe cel ce arată bunăvoință, mai întâi sfătuiește-l și după acesta corectează-l.

În gândul său, înțeleptul se războiește cu toată lumea.

E cea mai mare virtute, a-ți aminti cui îi ești îndatorat.

Proștii se tem de soartă, înțelepții o îndură.

670. Bunul simț, nu vârsta, descoperă înțelepciunea.

Bunătatea se socotește totdeauna fericită.

Tot odihnindu-se, înțeleptul dă apă la moară nedreptății.

⁶⁰ Unele comentarii cred că această maximă a fost inspirată de o oribilă execuție în masă a unor prizonieri, pe timpul lui Augustus.

⁶¹ În loc de *fraus*, sau *fraudem*, s-a citit și *frustra*, adică „E în zadar . . .”

⁶² Se regăsește la Sf. Augustin.

- De obicei, în clipe de cumpănă, îndrăzneala ia locul chibzuinței.
Un sfat lipsește totdeauna când e mai mare nevoie de el.
675. Înțeleptul care tace când e rugat, înseamnă că refuză scurt.
Gândul se teme totdeauna mai mult de un rău necunoscut.
În sărăcie, noroc cu creditul.
De vrei să nu te temi de nimic, teme-te de toate.
Când autoritatea e respectuoasă înseamnă că nu mai are putere.
680. Durerea doicii vine îndată după a mamei.
Singur se pedepsește cel ce se căiește de o faptă rea.
Nevinovăția stăruie, până se face lumină.
E o prostie ca pentru suferința ta să vrei să te răzbuni pe altul cu aceeași măsură.⁶³
A suspenda legile înseamnă a ți se răpi cel mai de seamă sprijin.
685. Cine nu știe cruța pe ai săi, ajută dușmanilor.
Rana proaspăt dobândită în izbândă, nu e dureroasă.
Temându-se neconținut, înțeleptul se ferește de rău.
E o prostie să te plângi de vitregia soartei, când vina e a ta.
Clipa nu înapoiază nimănui ceea ce mulți ani au răpit.⁶⁴
690. E plăcut până și spinul de după care privește un trandafir.
E o prostie să vrei să te răzbuni pe vecin punându-i foc.
Soarta întunecă mintea celui pe care vrea să-l piardă.⁶⁵
Speranța ajută pe nevoiaș, averea pe zgârcit, iar moartea pe nefericit.
Pe sine se condamnă judecătorul care năpăstuiește un nevinovat.
695. Necinstea însăși stârnește oprobriu împotriva-i.
Mult fericit acela care-și poate alege moartea.
După ce truda a croit drum, se întâmplă să urmeze laudă.⁶⁶
Cine absolvă un răufăcător se face părtaș la vina acestuia.
Bănuiala naște pe seama ei alte bănuieli.

⁶³ E împotriva legii talionului. Cuvântul chiar figurează în cuprinsul maximei.

⁶⁴ O cugetare întrucâtva asemănătoare la Horațiu, *Epistole*, 2.2.55: „Singula de nobis anni praedantur euntes” = Anii, în trecerea lor, ne răpesc [mereu] câte ceva.

⁶⁵ Maximă devenită populară de-a lungul vremurilor în forma: „Deus, quos perdere vult, prius dementat” = Dumnezeu ia mai întâi mințile celor pe care vrea să-i piardă.

⁶⁶ Ironic, fie că truda uneori nu e necunoscută, fie că altul culege laudă pe urma ei.

700. Să te temi totdeauna de orice poate stârni mânie.

Răzmerița cetățenilor e prilej dușmanilor.

Spre a-l salva, numai bine i se face omului pagubă.

E o prostie să înfrunți pe cel plăcut de zei.

Destul de mare dobândă la câștig este ținerea de minte.

705. E târziu să mai ceri sfat în primejdii.

Z.

Cine păzește bunul său, vrea să salveze pe ale tuturor.

E de ajuns să-l învingi pe dușman; să-l nimicești, e prea mult.

Firea bănuitoare a unuia, zdruncină încrederea tuturor.

Pentru cel dovedit a fi cinstit, bănuiala e o jignire tăcută.

710. A fi întrecut de unul mai bun îți aduce o parte din glorie.

A-l lovi pe cel care te roagă nu înseamnă curaj, ci cruzime.

În lipsa legii, conștiința este pedeapsa tăcută.

Adevărul vorbește destul de lămurit în favoarea lui.

F.

Pentru înțelept e mai bine să tacă în favoarea lui, decât să vorbească împotriva sa.

715. Fără adversar, slava izbânzii e scurtă.

P.

Își pune averea în mormânt cel ce lasă moștenitor un bătrân.

Prostului, tăcerea îi trece drept înțelepciune.

Zgârcitului îi lipsește tot pe-atâta și ce are, și ce nu are.

Z.

Mintea sănătoasă se supără anevoie, dar atunci strașnic.

720. Toți sunt ocrotiți, unde unul este apărat.

O.

Pe pipăite, până și orbii umblă fără teamă.
Judecătorul se judecă atât pe sine, cât și pe acuzat.

F.

Patimei, până și graba îi pare zăbavnică.⁶⁷

P.

- Când soarta e anapoda, încurcă socotelile oamenilor.
725. Plăcerea cea mai îmbătătoare este cea dobândită cu greu.
Când toată viața e numai spaimă, moartea e de preferat.
O singură zi aduce pedeapsa pe care multe o pregătesc.
Când cel în vârstă păcătuiește, tânărul se învață la rele.
Când nu te temi de nimic, se ivește ceva de care să te temi.
730. Ca să fii cu ai tăi când ești departe, îndreaptă-ți dorul spre patrie.
Minciuna care servește pentru a te salva, e un adevăr.
Oriunde există simțământul onoarei, cuvântul dat e totdeauna sacru.
E mai de folos fierul în brazdă, decât alămurile în luptă.
Frica nevinovatului veștejește pe judecător.
735. Voința, nu pornirea trupească, împinge la desfrânare.
Încrede-te mai bine în virtute decât în soartă.
Pentru orice cuvânt, important este cum îl înțelegi.
Natura, nu rangul, face pe omul cumsecade.
Când săracul începe să imite pe bogat, e pierdut.
740. Tolerând o veche nedreptate, îndemni la una nouă.
Când vede prăzile luate prin vitejie, nevoia se bucură.
Rana⁶⁸ viteazului contribuie la izbândă.
Ce nu poți prin merit, câștigi prin lingușire.
În orice împrejurare trebuie să fii atent la cel cu autoritate.

⁶⁷ Aproape la fel a figurat această maximă sub nr. 182.

⁶⁸ În original *vulus* = privire, față, dar propunându-se și lectura *vulnus* = rană, care ne pare a corespunde mai bine cu sensul acestei cugetări.

745. Plăcerea tăinuită e mai mult frică decât bucurie.

Omului de treabă îi e dat să nu știe comite nedreptate.

E de mare interes dacă ești înțelept după înfățișare, sau din fire.

Cu bună credință, nimeni nu-i tăgăduiește virtuții dragostea.

Z.

Unde libertatea poporului a fost înăbușită, s-a sfârșit cu libertatea cuvântului.

750. Regească e viața tihnită și fără grijă.

Unde toți calcă legea, nu-i nădejde de a te putea plânga.

Ca să tămăduiești pe mai mulți, scurtează-i din vreme pe câțiva.⁶⁹

În timp ce lăcomia ține totul pentru ea, caritatea nu-și păstrează sie-și nimic.⁷⁰

Teama stă în calea deplinei virtuți.

755. Unde judecă cel ce acuză, domnește silnicia, nu legea.

Până vinzi un bun străin, ți se scoate la mezat al tău.

O.

Când fapta rea e degrabă îndreptată, opinia publică obișnuiește a o trece cu vederea.

Când e osândit un nevinovat, e surghiunită o parte din patrie.

E o cinste să învingi, rușinos să asuprești, frumos să ierți.

F.

760. Unei hotărâri pripite îi urmează căința.

E mai grea truda, când nu are nici un rezultat.

⁶⁹ Aceeași idee într-o cugetare hindusă și în Noul Testament, Evanghelia de la Matei, 18. 8-9 și de la Marcu, 9. 43-47.

⁷⁰ Sentința se regăsește la Sfântul Augustin.